

Jan Paweł Gosiewski

<https://orcid.org/0000-0003-2600-3974>

Poznań

Biskup Bogusław Korwin Gosiewski (1669–1744): zarys biografii

Zarys treści

W artykule przedstawiono zarys biografii biskupa smoleńskiego Bogusława Korwina Gosiewskiego (1669–1744). Autor zwrócił szczególną uwagę na jego porywczy, wręcz awanturniczy charakter, złożone relacje rodzinne, stosunkowo wysokie ambicje polityczne, a także zaangażowanie religijne oraz mało znane zasługi dla dobroczynności. Podjął również próbę sprostowania występującej w wielu opracowaniach błędnej informacji, wskazującej, że był on synem hetmana Wincentego Korwina Gosiewskiego i Magdaleny z Konopackich.

Abstract

The following article presents an outline of the biography of the bishop of Smolensk, Bogusław Korwin Gosiewski (1669–1744). The author primarily focused on his impetuous, even adventurous character, complex family relations, relatively high political ambitions, as well as religious commitment and little-known contributions to charity. Moreover, he also attempted to correct erroneous information appearing in numerous studies, indicating that he was the son of Hetman Wincenty Korwin Gosiewski and Magdalena née Konopacka.

Słowa kluczowe: Gosiewscy, diecezja wileńska, diecezja smoleńska, Wilno, szpital Sawicz

Keywords: Gosiewski family, Vilnius diocese, Smolensk diocese, Vilnius, Sawicz hospital

Biskup smoleński Bogusław Korwin Gosiewski, którego osoba pojawia się w wielu opracowaniach dotyczących dziejów Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVIII w., nie jest postacią powszechnie znaną. Jest to po części uzasadnione: nie był bowiem pierwszoplanowym aktorem ówczesnej sceny politycznej, jak również nie zajmował odpowiednio wysokiej pozycji w hierarchii kościelnej. Zapewne z tego względu, poza przywoływaniem jego osoby przy okazji badań obejmujących swoim zakresem poszczególne, wybrane zagadnienia historii okresu staropolskiego, opublikowane zostały w zasadzie jedynie krótkie noty biograficzne, które dodatkowo przeważnie powielają błędne informacje na temat jego pochodzenia i stosunków

rodziny¹. Z drugiej strony pozostawał jednak w tle wielu istotnych wydarzeń oraz w cieniu osób, które swoimi działaniami je kształtowały. Zasadne jest wobec tego przybliżenie jego sylwetki, szczególnie w kontekście nowych ustaleń dotyczących genealogii litewskiej gałęzi rodu Gosiewskich.

Bogusław Korwin Gosiewski urodził się na przełomie października i listopada 1669 r. i został ochrzczony 3 listopada 1669 r. w kościele w Łoździejach². Był synem „wielmożnego pana Macieja Korwina Gosiewskiego, starosty łoździejskiego [...] i wielmożnej pani Małgorzaty Szwabówny”³, natomiast jego rodzicami chrzestnymi zostali „wielmożny pan Andrzej Skorobohaty oraz wielmożny pan Andrzej Breymer wraz z wielmożną panią Domaszewską”⁴.

Jego ojcem był Maciej Korwin Gosiewski herbu Ślepowron, starosta łoździejski, generał artylerii litewskiej, młodszy syn Aleksandra, starosty bielskiego i rotmistrza wojsk królewskich⁵. Służąc pod komendą hetmana Janusza Radziwiłła, wziął udział w wojnie przeciwko kozakom zaporoskim. Wsławił się w niej, walcząc pod Pińskiem w 1648 r. na czele oddziału dragonów⁶. W 1654 r. jako pułkownik bronił Smoleńska przed wojskami rosyjskimi. Podczas zjazdu w Szadowie w 1663 r. wojsko litewskie powierzyło mu komendę nad chorągwiami cudzoziemskimi i wybrało go generał-majorem. Razem z województwem trockim wziął udział w odbywającej się w 1669 r. elekcji króla Michała Korybuta

¹ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław*, w: *Encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 10, Warszawa 1862, s. 313–314; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, cz. 1: *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 6, Warszawa 1903, s. 316; S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 4, Warszawa 1907, s. 301–302; A. Tauer, *Gosiewski Bogusław*, w: *Podręczna encyklopedia kościelna*, red. Z. Chełmicki, t. 13–14, Warszawa 1907, s. 261; S. Rosiak, *Prowincja litewska Sióstr Miłosierdzia: szkic z dziejów martyrologii Kościoła katolickiego pod zaborem rosyjskim*, Wilno 1933, s. 199–226; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 340–342; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 126–127; K. Prokop, *Biskupi ordynariusze diecezji na ziemiach litewskich i białoruskich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (do czasów I wojny światowej)*, Warszawa–Drohiczyń 2015, s. 90–93.

² Mając na uwadze zalecenia Kościoła, aby chrztu świętego udzielać dzieciom jak najszybciej po narodzinach, jak również uwzględniając wskazaną dalej datę tego sakramentu, można przyjąć, że Bogusław Gosiewski urodził się pomiędzy 26 X a 2 XI 1669 r.; zob. B. Kumor, *Przepisy prawne w sprawie chrztu dzieci w XVI–XVIII*, „Przeszłość Demograficzna Polski. Materiały i Studia” 9, 1976, s. 52–53.

³ Archivio Apostolico Vaticano (dalej: AAV), Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 5v; zob. też K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 90, 546–547.

⁴ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 5v.

⁵ A. Przyboś, *Gosiewski Maciej Korwin*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 343; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1994, s. 38.

⁶ A.A. Majewski, *Zdobycie Pińska przez wojsko litewskie w listopadzie 1648 roku*, „Studia z Dziejów Wojskowości” 2, 2013, s. 33–40; E. Kotlubaj, *Wojna przeciwko Kozakom Zaporoskim w latach 1648 i 1649 przez Alberta Wijuk Kojalowicza*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2020.

Wiśniowieckiego⁷. W 1673 r. został mianowany generałem artylerii litewskiej⁸ i pełniąc tę funkcję, walczył w bitwie pod Chocimiem⁹. Następnie w 1674 r. podpisał elekcję króla Jana III Sobieskiego wraz z województwem wileńskim¹⁰. Jako dowodzący artylerią litewską starał się ją reorganizować, wprowadzając konieczne reformy. Zmarł w listopadzie 1683 r.¹¹ i został pochowany w Grodnie¹².

Wspomniany Maciej, starosta łódzieski, często utożsamiany jest z innym Maciejem, a właściwie Mateuszem, horodniczym mohylowskim (w 1698 r.) oraz stolnikiem nowogrodzkim siewierskim (w 1707 r.). Prawdopodobnie to właśnie ów Mateusz, a nie Maciej był mężem Barbary Niemirówny, a następnie Konstancji Mokrzejkiej¹³. Z kolei ojciec Macieja, Aleksander, starosta bielski i rotmistrz królewski, bywa mylony z drugim, zdecydowanie bardziej znanym Aleksandrem Gosiewskim¹⁴, wojewodą smoleńskim, starostą wieliżskim, kupiskim, puńskim, bielskim oraz markowskim¹⁵. Do powstania tych nieporozumień z pewnością przyczyniła się zbieżność imion.

Matką Bogusława Gosiewskiego była Małgorzata Szwab herbu Jastrzębiec, córka Kaspra Aleksandra, starosty szmeltyńskiego i podwojewództwo trockiego, zmarłego w 1649 r. i jego drugiej, poślubionej przed 1612 r. żony, Elżbiety z Pietkielów (Patkielów), po pierwszym mężu Bielikowiczowej, zmarłej po 1664 r. Ojciec Małgorzaty pochodził z rodziny ewangelickiej. Był synem Jarosza (Hieronima) i Hanny Jakubówny Komarowskiej oraz wnukiem Marcina Pawłowicza Szwaba, który ufundował w Szwabiszkach zbór ewangelicko-reformowany¹⁶.

⁷ J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910 (Rocznik Towarzystwa Heraldycznego, t. 1), s. 62.

⁸ A. Przyboś, *Gosiewski Maciej Korwin...*, s. 343.

⁹ Z. Morsztyn, *Sławna Victorya nad Turkami od Woysk Koronnych, Wielkiego Xięstwa Litewskiego, pod Chocimiem otrzymana w dzień Świętego Marcina 1673*, Słuck 1674, s. 8.

¹⁰ O. Pietruski, *Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektorów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III roku 1674, Augusta II roku 1697 i Stanisława Augusta roku 1764, najjaśniejszych Królów Polskich, Wielkich Książąt Litewskich*, Lwów 1845, s. 87; A. Przyboś, *Gosiewski Maciej Korwin...*, s. 343.

¹¹ J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego: 1386–1795*, Kraków 1885, s. 215; *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, s. 38.

¹² Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego (dalej: ATJKr), rkps. 1536, s. 265.

¹³ Zob. K. Niesiecki, *Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytnemi Rycerstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego Kleynotami, Naywyższemi Honorami, Heroicznym Męstwem y odwagą, wytworną Nauką a naypierwey Cnotą, Pobożnością y Świątobliwością Ozdobiona*, t. 2, Lwów 1738, s. 275.

¹⁴ Zob. T. Račiūnaitė, *Lukiškių Dievo Motinos ikonos atodanga: restauravimas, ikonografija ir kilmės klausimas*, „Acta Academiae Artium Vilnensis” 69, 2013, s. 65–94.

¹⁵ S. Herbst, *Gosiewski Aleksander*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 339–340.

¹⁶ A. Rachuba, *Szwab Kasper Aleksander*, w: PSB, t. 49, Warszawa–Kraków 2013–2014, s. 413–414.

O rodzeństwie Bogusława nie wiadomo zbyt wiele. Zachowane źródła wskazują, że miał dwie siostry: Konstancję Katarzynę i Petronelę Izabellę oraz trzech braci: Wincentego, Tadeusza, a także jeszcze jednego, którego imienia nie udało się jak dotąd ustalić¹⁷.

Tadeusz, „frater vero episcopi [...] smolenscensis”¹⁸, urodził się 27 października 1670 r. Już w wieku 15 lat, 22 lipca 1685 r., wstąpił do Towarzystwa Jezusowego. W latach 1694–1698 studiował w Wilnie nauki humanistyczne oraz teologię. Następnie w latach 1702–1704 wykładał filozofię w kolegium jezuickim w Warszawie. Przez kolejne dwa lata uczył teologii moralnej i etyki w Wilnie. Od 1706 do 1709 r. ponownie wykładał filozofię w kolegium w Krożach. W 1709 r. udał się na polecenie przełożonych do Grodna. Tam poważnie zachorował i zmarł 23 sierpnia 1709 r. Został pochowany w Grodnie w grobie swojego ojca¹⁹.

Wincenty po ojcu był starostą łódzieskim. W 1684 r. podarował dominikanom sejneńskim ikonę Matki Boskiej z Dzieciątkiem, przywiezioną na Litwę ok. 1649 r. przez generała Macieja²⁰. W 1696 r. był elektorem króla Augusta II Mocnego z województwa mścisławskiego²¹.

Konstancja Katarzyna od 1689 r. była żoną Aleksandra Cetnera, starosty szczurowieckiego i trembowelskiego. Po jego śmierci w 1708 r. wyszła za Tomasza

¹⁷ Antoni Aleksander Gosiewski, starosta połągowski, nazywał biskupa Bogusława swoim stryjem (zob. AGAD, AR, dz. V, sygn. 4562, s. 1), a Józef Gosiewski, właściciel Świacka, nazywany był jego synowcem, tj. bratankiem; zob. В. Галубовіч, А. Вашкевіч, *Інвентар мястэчка Сапоцкін 1704 года*, „Беларускі гістарычны зборнік” 37, 2012, s. 244; *Z dawnych podróży. Fragmenty diariusza i wybrane listy biskupa koadiutora wileńskiego Józefa Sapięhy (1708–1754)*, oprac. P.M. Wydziałkowska, Pelplin 2020, s. 106–107. Nie wiadomo jednak, czy byli oni synami Wincentego, a zatem nie można wykluczyć, że miał on więcej braci.

¹⁸ ATJKr, rkps 1536, s. 265.

¹⁹ Archivum Romanum Societatis Jesu, lit. 62, k. 606–607; ATJKr, rkps 1536, s. 265; R. Plečkaitis, *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje: filosofija Lietuvos mokyklose XVI–XVIII amžiais*, Vilnius 1975, s. 394–395, 398, 424; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, red. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 189.

²⁰ Obraz ten jeszcze w 1684 r. został przekazany z Sejn do Wilna do kościoła pod wezwaniem św. Filipa i Jakuba na Łukiszkach, gdzie już w 1688 r. został uznany przez biskupa wileńskiego Konstantego Kazimierza Brzostowskiego za cudowny. Szerzej o historii obrazu Matki Boskiej Łukiskiej zob. R. Śmiarowski, *Fontanna Mistyczna z Obrazu Najśw[ie]tszej] Panny Maryey od Roku 1684 Cudownymi Łaskami w Kościele Wileńskim Łukiskim ss. Apostołów Filipa y Jakuba zakonu Kaznodziejskiego Prowincyi Litewskiej słynącego wytryskająca [...]*, Wilno 1737, s. 42 (6); M. Rolewicz, *Wiadomość o cudownych obrazach Pana Naszego Jezusa Chrystusa i Najświeższej Panny Maryi w mieście Wilnie i o koronacy obrazów uroczystym obrzędem w kościele bożym*, Wilno 1863, s. 19; M. Buliński, *Historya Kościoła polskiego*, t. 3, Kraków 1874, s. 523; S. Barącz, *Cudowne obrazy Matki Najświeższej w Polsce*, Lwów 1891, s. 172–173; A. Fridrich, *Historye cudownych obrazów Najświeższej Maryi Panny w Polsce*, t. 4, Kraków 1911; T. Račiūnaitė, *Lukiškių Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios Dievo Motinos paveikslas ir jo stebuklų knyga „Mistinis fontanas”. Stebuklo vieta ir laukas*, „Acta Academiae Artium Vilmensis” 25, 2002, s. 226–240; *eadem*, *Lukiškių Dievo Motinos ikonos atodanga...*, s. 65–94.

²¹ O. Pietruski, *op. cit.*, s. 87; A. Boniecki, *op. cit.*, s. 317.

Domaniewskiego, sędziego grodzkiego sieradzkiego²². Zmarła 22 marca 1723 r. i została pochowana w grobie zakonnym sióstr brygidek w kościele Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Lublinie²³.

Petronela Izabella Gosiewska była drugą żoną Stefana Karola Grothusa (Grotthuza), starosty wilkijskiego i wojewody inflanckiego²⁴. Zmarła w 1738 r. i jako „rodzona siostra biskupa smoleńskiego, zawsze dla Misyonarzy bardzo łaskawa i hojna”²⁵, została pochowana w znajdującym się przy ich klasztorze kościele Wniebowstąpienia Pańskiego w Wilnie.

Wobec powyższego można bezsprzecznie stwierdzić, że Bogusław nie był synem Wincentego Korwina Gosiewskiego, hetmana polnego litewskiego i jego żony Magdaleny z Konopackich²⁶. Co więcej, jako syn Macieja Korwina Gosiewskiego i Małgorzaty *de domo* Szwab wywodził się z odrębnej gałęzi rodu Gosiewskich, biorącej swój początek prawdopodobnie od Marcjana (Marcina), wojskiego smoleńskiego²⁷.

²² Jest wspomniana w kilku herbarzach; zob. A. Boniecki, *op. cit.*, s. 317; S. Uruski, *op. cit.*, s. 302. Nie była jednak córką Macieja *vel* Mateusza Gosiewskiego i Barbary Niemirówny bądź też Konstancji Mokrzejkiej, lecz Macieja Gosiewskiego i Małgorzaty Szwabówny; zob. LNNB, Archiwalia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: f. 9, 2548.

²³ *Metryka brygidek litewskich*, red. J. Marczewski, Lublin 2011, s. 161–162; zob. też J. Władziński, *Grunwald a kościół Panny Maryi w Lublinie*, Lublin 1910, s. 37.

²⁴ BCz, Akta i materiały publiczne i prywatne z lat 1663–1792, 2581–IV, t. 1, s. 267–270; K. Kossarzecki, *Źródła do dziejów Sobieskich z Archiwum w Mińsku i zbiorów francuskich*, Warszawa 2012 (Ad Villam Novam. Materiały do Dziejów Rezydencji, t. 7), s. 138.

²⁵ Zob. J. Giżycki, *O misjonarzach w Wilnie*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 33, 1905, s. 935. Co ciekawe, Giżycki, będąc pewnym tego pokrewieństwa, jednocześnie błędnie podaje, że Petronela była trzecią córką Wincentego Gosiewskiego. Wzmiankę na jej temat znajdujemy również w diariuszu biskupa Józefa Sapiehy (zob. *Z dawnych podróży...*, s. 102), w którym jest nazwana „siostrą Grothuczawą”. W świetle ustalenia, że była córką Macieja Gosiewskiego jest oczywiste, że biskup Sapieha nie pisał jednak o „siostrze [...] wojewody inflanckiego Stefana [Grothusa]” (zob. *ibidem*, przyp. 569), lecz o jego żonie, siostrze biskupa Gosiewskiego. Należy także zaznaczyć, że być może Petronela z Gosiewskich Grothusowa nie zmarła w 1738 r., lecz już wcześniej: pomiędzy 1727 i 1732 r. (zob. K. Kossarzecki, *op. cit.*, s. 138).

²⁶ Jako pierwszy zwrócił na to uwagę K. Prokop; zob. *idem*, *Biskupi ordynariusze...*, s. 90, 546–547. Jednak mimo to nadal powszechnie funkcjonuje wersja wcześniejsza, oparta na błędnych założeniach. Autor podczas prowadzonych w 2019 r. badań w zakresie genealogii Gosiewskich z Wielkiego Księstwa Litewskiego, nie znając tych ustaleń, zauważył, że zarówno w artykule dot. obrazu Matki Boskiej Łukiskiej, jak i w opracowaniu na temat hierarchów Kościoła Katolickiego jako datę urodzenia biskupa Gosiewskiego podano rok 1669. Nie mógł być zatem synem zmarłego w 1662 r. hetmana Wincentego; zob. T. Račiūnaitė, *Lukiškių Dievo Motinos ikonos atodanga...*, s. 71; *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi*, t. 5: 1667–1730, Patavii 1952, s. 66. W celu wyjaśnienia tej sytuacji autor w 2020 r. przeprowadził kwerendę w Apostolskim Archiwum Watykańskim, uzyskując potwierdzenie, że ojcem Bogusława był generał Maciej; zob. AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 5v.

²⁷ Zob. K. Niesiecki, *op. cit.*, s. 273–274; S. Uruski, *op. cit.*, s. 302; A. Rachuba, *Poszedł żołnierz na wojnę... Rejestry ruchomości żołnierzy litewskich z XVII wieku*, w: *Świat pogranicza*, red. M. Nagielski, A. Rachuba, S. Górzynski, Warszawa 2003, s. 191–198.

Jak zatem powstało to błędne przekonanie znajdujące swoje odzwierciedlenie w zdecydowanej większości współczesnych opracowań?²⁸

Analizując dostępne materiały, można zauważyć, że do pewnego momentu ich autorzy pisali, że „rodzinnego związku jego z hetmanem i wojewodami nie znamy” (w 1862 r.)²⁹ bądź też, że „bliższych wiadomości o pochodzeniu jego nie mamy” (w 1907 r.)³⁰. Jednak już w 1905 r. Jan Giżycki zastanawiał się, dlaczego „Niesiecki zaledwie wspomina o tym biskupie, nie mówiąc o jego rodzicach, a był on synem Wincentego [...] i Magdaleny Konopackiej”³¹. Istotnie: w dziele Kaspra Niesieckiego wydanym w 1738 r., tj. jeszcze za życia Bogusława, czytamy, że „[Wincenty Gosiewski] miał za sobą Magdalenę córkę Octaviana Konopackiego [...], z tą zplodził dwie córki, jedna z nich Teressa [...] druga Zofia”³², natomiast o Bogusławie dowiadujemy się jedynie, że to „biskup Smoleński terazniejszy, a przedtym Suffragan Białoruski, administrator *sede vacante* biskupstwa Wileńskiego”³³.

Informacja sugerująca, że Bogusław Gosiewski był synem Wincentego oraz bratem Teresy pojawiła się pierwszy raz w *Herbarzu polskim* wydanym w 1903 r. przez Adama Bonieckiego. Podał w nim, że dowodem tej filiacji jest sporządzony przez Bogusława „własnoręczny jego dopisek z 1725 r., znajdujący się na inwentarzu starostwa homelskiego, że [...] po śmierci szwagra jego Słuszki oddał [go] Krasieńskiemu, staroście homelskiemu”³⁴. Rzeczywiście, na marginesie wspomnianego inwentarza Gosiewski zapisał: „Ja niżej na podpisie ręki mej wyrażony oznajmuję i do wiadomości, komu by o tym terazniejszego i przyszłego wieku ludziom wiedzieć należało, podaję, iż [...] inwentarz starostwa Homelskiego znajdował się u mnie *in archivio* między mojemu papierami *post fata* jaśnie wielmożnego imć pana Słuszki – kasztelana Wileńskiego, hetmana polnego wielkiego księstwa Litewskiego, szwagra mojego”³⁵. Nie jest jednak niczym dziwnym to, że Bogusław, będąc synem Macieja, nazwał Józefa Bogusława Słuszkę, męża Teresy Gosiewskiej³⁶, córki Wincentego i Magdaleny Konopackiej, swoim szwagrem.

²⁸ Błędna informacja wskazująca, że Bogusław był synem hetmana Wincentego Gosiewskiego i Magdaleny z Konopackich powtarzana jest zarówno w opracowaniach dot. jego osoby (zob. przyp. 1), jak i w tych dot. Wincentego; zob. S. Orgelbrand, *Gosiewski Wincenty*, w: *Encyklopedia powszechna...*, t. 10, s. 303–313; A. Przyboś, *Gosiewski Wincenty Aleksander*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 343–347; A. Rachuba, *Wincenty Korwin Gosiewski herbu Korwin (zm. 1662)*, w: *Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. M. Nagielski, Warszawa 1995).

²⁹ S. Orgelbrand, *Gosiewski Wincenty...*, s. 313.

³⁰ A. Tauer, *op. cit.*, s. 261.

³¹ J. Giżycki, *O misjonarzach w Wilnie...*, s. 849.

³² K. Niesiecki, *op. cit.*, s. 274.

³³ *Ibidem*.

³⁴ A. Boniecki, *op. cit.*, s. 316.

³⁵ *Инвенарь Гомельскаго староства*, w: *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, t. 13: *Акты Главного литовского трибунала*, Вильна 1886, s. 377.

³⁶ A. Rachuba, *Sapieżyna Teresa*, w: PSB, t. 35, Wrocław 1994 s. 173–174.

W świetle dotychczasowych ustaleń należy uznać, że Teresa faktycznie była siostrą Bogusława, jednakże stryjeczną, a nie rodzoną. Mieli bowiem prawdopodobnie wspólnego prapradziadka: nieznanego z imienia ojca braci Jana i Marcina, którzy „w połowie XVI stulecia osiedlili się na Litwie”³⁷. Osoby z ich najbliższego otoczenia z pewnością wiedziały, że choć pochodzą z jednej rodziny, to jednak nie są rodzeństwem. Nie należy także zakładać, że Bogusław kiedykolwiek sugerował, że jest inaczej. Potwierdzeniem tego może być choćby zadedykowane mu przez Łukasza Żyźmińskiego w 1700 r. dzieło teologiczne, w którym autor przywołał pamięć jego ojca, pisząc: „Illustrissimi Mathiae Gosiewski praefecti armamentarij M[agnus] D[ucatus] L[ithuaniae] Parentis tui”³⁸.

Istnieje jeszcze jedna okoliczność, która mogła przyczynić się do powstania błędnego powiązania osoby Bogusława z Wincentym jako jego ojcem. Okazuje się bowiem, że hetman Wincenty Korwin Gosiewski faktycznie poza dwoma wcześniej wymienionymi córkami, Teresą i Zofią, miał również syna. Po jego tragicznej śmierci 29 listopada 1662 r. pod Ostryną³⁹ w powiecie lidzkim jego bliski współpracownik Stefan Franciszek Medeksza⁴⁰ zanotował w swoim pamiętniku, że „manifestowała na urzędzie w nieznośnym żalu swoim J[aśnie] W[ielmożna] J[e] m[o]ść pani Magdalena z Konopatu Korwinowa Gosiewska [...] imieniem swoim i imieniem potomstwa osierociałego Ichm[o]ść panien Teresy i Zofii Korwinowien Gosiewskich [...], także przyszłego, da Pan Bóg potomka, którego będąc *prægnans* spodziewa”⁴¹. Zapomniany syn Wincentego i Magdaleny Konopackiej urodził się prawdopodobnie w kwietniu 1663 r. i otrzymał imiona Karol Wincenty⁴². Jedyna późniejsza informacja dotycząca jego osoby pochodzi z 9 grudnia 1664 r., co pozwala sądzić, że niestety nie dożył wieku

³⁷ S. Uruski, *op. cit.*, s. 300.

³⁸ Ł. Żyźmiński, *Incomprehensibile Et Ineffabile SS. Triadis Arcanum Thesibus Theologicis Adumbratum [...] Boguslao Corvino Gosiewski [...] Dedicatum*, Vilnae 1700, s. 2. Warto nadmienić, że w przywołanym dziele znajduje się pierwszy z dwóch zachowanych wizerunków Bogusława Korwin Gosiewskiego (zob. il. 1).

³⁹ Szerzej o zamordowaniu hetmana Wincentego Gosiewskiego przez skonfederowanych żołnierzy litewskich zob. S. Skarbak-Kruszewska, *Sprawa śmierci Wincentego Gosiewskiego podskarbiego wielkiego i hetmana polnego litewskiego*, w: *Księga pamiątkowa Koła Historyków Słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1923–1933*, Wilno 1933, s. 82–94; A. Rachuba, *Zabójstwo Wincentego Gosiewskiego i jego polityczne następstwa*, „Przegląd Historyczny” 71, 1980, nr 1, s. 705–725; S. Mich, *Przyczynek do biografii Wincentego Gosiewskiego*, „Meritum” 1, 2009, s. 7–19; M. Sawicki, *Zabójstwo Wincentego Aleksandra Gosiewskiego w relacjach dyplomatów francuskich*, „Almanach Historyczny” 22, 2020, s. 69–91.

⁴⁰ T. Wasilewski, *Medeksza Stefan Franciszek*, w: PSB, t. 20, Wrocław 1975, s. 368–370.

⁴¹ S. Medeksza, *Księga pamiątkowa wydarzeń zaszłych na Litwie 1654–1668*, w: *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 3, Kraków 1875, s. 348–349.

⁴² *Ibidem*, s. 394–397; T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629–1674*, t. 1, Kraków 1898, s. 139–140. W przywołanych źródłach podano, że podczas zjazdu wojska litewskiego odbywającego się od 22 IV do 8 V 1663 r. w Szadowie uczczono podniesieniem chorągwi i strzelaniem

dorosłego⁴³. Wspomnienie Karola znajdujemy również w dedykowanym Teresie Gosiewskiej, a poświęconym pamięci jej ojca Wincentego dziele Samuela Węśławskiego, w którym zapisał: „Vincentius Carolus Gosiewski posthumus, fratres vestri”⁴⁴.

Należy podkreślić, że pomimo dość odległego pokrewieństwa rodziny hetmana Wincentego i generała Macieja łączyły bardzo bliskie relacje, pogłębione bez wątpienia w wyniku wieloletniej wspólnej służby wojskowej⁴⁵. Dowody tych więzi odnajdujemy w testamencie spisany 1 października 1661 r. przez Wincentego Gosiewskiego podczas jego pobytu w niewoli w Moskwie. Aktem ostatniej woli zapisał Maciejowi jako swojemu krewnemu dwie szable: „jedną którą Car Moskiewski dał był” jego ojcu Aleksandrowi, „z jaspisami, turkusami i rubinami sadzoną” i drugą, „także turkusami i rubinami sadzoną”, którą jego ojcu przekazał hetman Stanisław Żółkiewski „zdając mu regiment wojska stołecznego”. Wskazał przy tym, że dokonuje tego zapisu „aby ta w domu Gosiewskich zostawała pamiątka”. Z troszczył się także o jego siostrę, prosząc swoją żonę Magdalenę, żeby „Pannę Prudentią Gosiewską [...] zamaż za kogo Pan Bóg zdarzy wydała”⁴⁶. Ostatecznie sprawy zamążpójścia siostry Macieja udało się hetmanowi Wincentemu dopilnować osobiście. Po szczęśliwym powrocie z niewoli moskiewskiej, 9 września 1662 r., wydał ją za Hieronima Michała Iwanowskiego, rotmistrza piechoty węgierskiej, wojskiego mińskiego⁴⁷. Te niewątpliwie bliskie stosunki rodzinne były utrzymywane w kolejnych latach przez dzieci hetmana Wincentego i generała Macieja Gosiewskich⁴⁸.

z armat nie tylko pamięć zamordowanego hetmana Gosiewskiego, ale też narodziny jego syna, pogrobowca, Karola Wincentego.

⁴³ J.A. Chrapowicki, *Diariusz. Część pierwsza: lata 1656–1664*, oprac. T. Wasilewski, Warszawa 1978, s. 536.

⁴⁴ S. Węśławski, *Victor et victus Vincentius Corvinus Gosiewski. Supremus M.D.L. Thesaurarius et Campi Marschalcus, Wielisiensis, Puniensis, Marcoviensis, Łozdzieiensis Capitaneus: Oeconomiaru[m] Mohiloviensis, Graude[n]tensis et Olitensis Administrator repræsentantus a Samuele Węśławski Ioannis Casimiri poloniae et Sveciæ regis notario M. D. L. et cubiculario, tribuno Upitensi 1664*, Vilnæ 1691, s. A7.

⁴⁵ Zob. A. Przyboś, *Gosiewski Maciej Korwin...*, s. 343; *idem*, *Gosiewski Wincenty Aleksander...*, s. 343–345.

⁴⁶ Wszystkie cyt. w tym akapicie: VUB, Trakų pilies teismo 1660–1661 metų aktų knygos dalis, k. 579v–580; *Zbiór dyplomatów rządowych i aktów prywatnych posługujących do rozjaśnienia dziejów Litwy i złączonych z nią krajów (od 1387 do 1710 r.)*, t. 1, Wilno 1858, s. 122.

⁴⁷ AGAD, AR, dz. V, sygn. 9646/II, s. 109; zob. też BK, rękopisy, sygn. 358; *Pamiętniki Filipa, Michała i Teodora Obuchowiczów (1630–1707)*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Warszawa 2003; K. Chruściel, *Mowy weselne z pamiętnika Michała Obuchowicza – edycja krytyczna*, „Meluzyna” 1, 2014, s. 81–92. Zarówno w przywołanej kopii pamiętnika, jak i w obu opracowaniach błędnie podano imię Pudencja.

⁴⁸ Potwierdzeniem tego może być m.in. fakt pozostawiania przez Petronelę Gosiewską przed jej ślubem ze Stefanem Grothusem pod opieką Teresy Gosiewskiej oraz Konstancji Joanny ze Słuszków

W toku prowadzonych badań nie odnaleziono żadnych informacji dotyczących dzieciństwa Bogusława Gosiewskiego. Pierwszą udokumentowaną wzmianką jest wpis potwierdzający jego przybycie 5 maja 1687 r. z diecezji wileńskiej do seminarium duchownego Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, założonego w 1675 r. przy kościele Świętego Krzyża w Warszawie⁴⁹. Należy zaznaczyć, że księża misjonarze, których opiece powierzone były liczne instytucje kształcące przyszłych duchownych, prowadzili przy Krakowskim Przedmieściu *de facto* dwie odrębne instytucje: przeznaczone dla członków Zgromadzenia Księży Misjonarzy Seminarium Internum oraz otwarte dla pozostałych kandydatów Seminarium Externum. Oba seminaria miały co prawda wspólnych profesorów odpowiadających za formację i kształcenie kleru, jednak alumni nienależący do Zgromadzenia mieli osobne mieszkania i tworzyli odrębną społeczność. Seminarium Externum zapewniało przyszłym kapłanom odpowiednią formację moralną oraz dbało o wysoki poziom nauczania. Przyciągało dzięki temu licznych kandydatów zarówno z Korony i Litwy, jak i zza granicy. Jest zatem rzeczą naturalną, że w gronie jego alumnów poza Bogusławem Gosiewskim odnajdujemy wielu innych przedstawicieli znamienitych i wpływowych rodów Rzeczypospolitej⁵⁰.

„Boguslaus Gosiewski, *capitaneides Kossanensis*”⁵¹ ukończył dwuletnie studia filozoficzne, broniąc 26 marca 1689 r. pracy, w której przedstawił wnioski z filozofii

Denhoffowej, siostry jej pierwszego męża (zob. BCz, Akta i materiały publiczne i prywatne z lat 1663–1792, 2581–IV, t. 1, s. 267–270; K. Ożarowski, *Sapiehowie: materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 2, Petersburg 1891, s. 200, 443), czy też zapisanie przez Teresę części majątku odziedziczonego po jej ojcu i po pierwszym mężu dzieciom Macieja Gosiewskiego: Petroneli i Bogusławowi (zob. K. Ożarowski, *Sapiehowie...*, t. 2, s. 200, 443; *Pamiętniki Filipa, Michała i Teodora Obuchowiczów...*). W kontekście utrzymywania relacji przez Teresę i Bogusława należy nadmienić, że druga córka hetmana Wincentego, Zofia Gosiewska, żona Aleksandra Przyjemskiego, podstolego koronnego, zmarła w listopadzie 1688 r.; zob. S. Orgelbrand, *Gosiewski Wincenty...*, s. 312–313; W. Dworzaczek, *Przyjemski Aleksander*, w: PSB, t. 29, Wrocław 1986, s. 168.

⁴⁹ Archiwum Zgromadzenia Księży Misjonarzy, sygn. IX/II/1 [IX.2.a], *Catalogus sacerdotum et clericorum qui commorati sunt in Seminario Varsaviensi ad S[ancantam] Crucem ab anno 1675 [1675–1860]*, k. 3v.

⁵⁰ Zob. K. Prokop, *Z dziejów seminariów warszawskich w dawnej diecezji poznańskiej. Biskupi oraz inni przedstawiciele znamienitych rodów doby staropolskiej w gronie wychowanków seminarium externum i seminarium internum Misjonarzy św. Wincentego à Paulo przy kościele Świętego Krzyża w Warszawie*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 11, 2016, s. 153–191.

⁵¹ Archiwum Zgromadzenia Księży Misjonarzy, sygn. IX/II/1 [IX.2.a], *Catalogus sacerdotum et clericorum qui commorati sunt in Seminario Varsaviensi ad S[ancantam] Crucem ab anno 1675 [1675–1860]*, k. 3v. Warto zauważyć, że również siostry Bogusława były nazywane starościankami koszańskimi; zob. LNNB, Archiwalia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: f. 9, 2548, s. 2; K. Sarnecki, *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego: diariusz i relacje z lat 1691–1696*, Wrocław 1958, s. 65, 98; K. Kossarzecki, *op. cit.*, s. 138. Starościanką koszańską była także Róża Gosiewska, zakonnica, córka Michała, co pośrednio może wskazywać, że wspomniany Michał był bratem Macieja Gosiewskiego; zob. K. Prokop, *Wiadomości o polsko-litewsko-ruskiej hierarchii kościelnej. Z diariuszy Karola Stanisława i Michała Kazimierza Radziwiłłów oraz Józefa Juliana*

uniwersalnej Arystotelesa⁵². Do tonsury oraz do czterech niższych święceń: ostiariatu, lektoratu, egzorcystatu i akolitu został promowany rok wcześniej podczas uroczystej mszy świętej odprawionej przez biskupa wileńskiego Konstantego Kazimierza Brzostowskiego 4 marca 1688 r., tj. w święto św. Kazimierza, które wypadło wówczas w piątek po Popielcu⁵³. Z zeznań ks. Jana Antoniego Fabriego, prepozyta kościoła Świętego Krzyża w Warszawie oraz przełożonego warszawskiego domu Misjonarzy św. Wincentego à Paulo i wizytatora polskiej prowincji tegoż zgromadzenia, a także Stefana Puzyny z Towarzystwa Jezusowego, profesora teologii i prawa kanonicznego w kolegium warszawskim, wiemy, że Bogusław po ukończeniu kursu filozofii przez kolejne cztery lata studiował prawo kanoniczne i teologię w Akademii Krakowskiej oraz w Rzymie⁵⁴.

W wigilię święta św. Jana Chrzciciela, tj. 23 czerwca 1692 r., po uznaniu go przez biskupa Brzostowskiego za zdatnego i odpowiedniego do kapłaństwa, został przez niego wyświęcony na subdiakona, a zaledwie tydzień później, bez zachowania wymaganej przepisami prawa kanonicznego interstycji, na mocy uprawnień przyznanych biskupowi wileńskiemu przez Stolicę Apostolską, w poniedziałek po piątej niedzieli po Zesłaniu Ducha Świętego, czyli 30 czerwca 1692 r., otrzymał z jego rąk święcenia diakonatu. Po zakończeniu trwającej łącznie aż sześć lat nauki i formacji duchowej, 28 października 1693 r., tj. w święto św. św. Szymona i Judy Tadeusza, również z rąk biskupa Brzostowskiego otrzymał święcenia prezbiteratu⁵⁵.

Bez wątplenia to, że ks. Bogusław Korwin Gosiewski pochodził z jednej ze znaczniejszych i sławnych rodzin litewskich⁵⁶ przyczyniło się do stosunkowo wczesnego uzyskania przez niego godności i urzędów kościelnych. Już 21 czerwca 1692 r., na dwa dni przed święczeniami subdiakonatu, został „za prezentą królewską instalowany na kanonika, *ad pulsum maioris campanæ*”⁵⁷, a zaledwie rok później, zapewne bezpośrednio po święceniach kapłańskich, po przyjęciu przez biskupa Brzostowskiego kolejnej prezenty od króla Jana III Sobieskiego, został

Sapiehy i Antoniego Sebastiana Dembowskiego, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 64, 2014, s. 11; K. Niesiecki, *op. cit.*, s. 275; A. Boniecki, *op. cit.*, s. 302.

⁵² *Conclusiones ex universa Aristotelis philosophia sub auspiciis illustriss ac reverendiss domini d. Constantini Brzostowski, episcopi Vilmensis, per Boguslaum Corvinum Gosiewski, eiusdem philosophiæ auditorem publico certamini expositæ, anno Domini 1689. die 26. Martij, ad aedes Sanctæ Crucis Congregationis Missionis*, Varsaviæ 1689.

⁵³ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 6; *Hierarchia Catholica...*, s. 66; zob. też K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 90.

⁵⁴ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 2v–3; zob. też K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 90.

⁵⁵ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 6; zob. też *Hierarchia Catholica...*, s. 66; K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 90.

⁵⁶ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 2, 4–4v.

⁵⁷ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, cz. 3: *Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*, Wilno 1916, s. 263.

proboszczem w Oszmianie⁵⁸. Jeszcze przed 1700 r. został prałatem kantorem wileńskim oraz proboszczem parafii w Oniksztach⁵⁹.

Nie można wykluczyć, że w rozpoczęciu kariery kościelnej pomogła mu Teresa Gosiewska, która przez swój zawarty w 1677 r. ślub z Józefem Bogusławem Słuszką, będącym jednym z ważniejszych stronników króla Jana III Sobieskiego na Litwie, mocno związała się z dworem królowej Marii Kazimiery. W kolejnych latach stała się jej zaufaną osobą, dzięki czemu odgrywała znaczną rolę w jej otoczeniu⁶⁰.

Dość wcześnie rozpoczął także ks. Bogusław działania w obszarze polityki. W 1699 r. został posłem – zapewne kapituły wileńskiej – na sejm pacyfikacyjny, który zebrał w Warszawie między 16 czerwca a 30 lipca⁶¹. Przed wyjazdem z Wilna, wraz z drugim posłem, ks. Maciejem Józefem Ancutą, późniejszym biskupem wileńskim, odebrał polecenie podjęcia starań „żeby do wybierania podatku, jeśliby jaki był nałożony przez konstytucję na dobra duchowne, poborcami byli duchowni, a nie świeccy”⁶², a także, by sejm potwierdził „postanowienie uchwały jeneralnej, zabezpieczającej nietykalność i swobody kościelne”⁶³. Miał ponadto poinformować króla o niebezpieczeństwie grożącym wileńskiej katedrze w związku z podmywaniem jej fundamentów przez wodę płynącą z niedroźnego kanału wokół zamku.

Podczas toczącej się w ostatnich latach XVII w. na Litwie wojny domowej pozostawał po stronie skonfederowanej przeciwko Sapiehom szlachty. Po stanowiącej jej kulminację bitwie, wydanej 18 listopada 1700 r. wojskom sapieżyńskim przez pospolite ruszenie zgromadzone pod Olkienikami pod przywództwem księcia Michała Serwacego Korybuta Wiśniowieckiego, brał udział w wielkim zjeździe szlachty i 24 listopada wraz z wieloma innymi kanonikami i prałatami wileńskimi podpisał jego uchwały⁶⁴. Obecność ks. Bogusława na zjeździe w Olkienikach jest swoistym wyrazem jego ambicji politycznych, widocznych wyraźniej w kolejnych etapach jego życia, ale przejawiających się już w pierwszych latach jego kariery. Motywowały go do podejmowania konkretnych działań, uczestniczenia w zawiązujących się stronnictwach oraz pozostawania w pobliżu wpływowych osób.

Można powiedzieć, że w odniesieniu do spraw majątkowych ks. Bogusław Gosiewski był typowym przedstawicielem szlachty przełomu XVII i XVIII w., nieróżniącym się od wielu współczesnych sobie mniej lub bardziej zamożnych „panów braci” swoistą zapobiegliwością o pomnażanie stanu posiadania, a także

⁵⁸ LMAVB, Vilniaus kapitululos dokumentų fondas, Bažnytinės valdos, f. 43–5489.

⁵⁹ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313; S. Rosiak, *op. cit.*, s. 200.

⁶⁰ A. Rachuba, *Sapieżyna Teresa...*

⁶¹ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów polskich 1493–1793*, Kraków 1948, s. 159.

⁶² J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 272–273.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Zob. BK, rękopisy, sygn. 404; A. Załuski, *Epistolarum historico-familiarum*, t. 2, Brunsbergæ 1711, s. 955; S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313.

porywczym, czasem nawet awanturycznym charakterem. Powodował on, że prowadzone spory nierzadko przeradzały się w otwarte, rozwiązywane siłowo konflikty. W latach 1700–1705 miały miejsce co najmniej trzy sprawy, ukazujące jego osobę z tej perspektywy.

Pierwszą odnajdujemy na kartach ksiąg sądowych ziemskich powiatu oszmiańskiego⁶⁵, gdzie zapisano, że 14 stycznia 1700 r. na roczkach ziemskich stanęła sprawa „wielmożnego [...] J[ego] m[ość] Xiędza Bogusława Korwina Gosiewskiego kantora prałata wileńskiego proboszcza oszmiańskiego z J[ego] m[ość] P[anem] Kazimierzem Kmicicem starostą krasnosielskim i J[ej] m[ość] Panią małżonką”⁶⁶ o dobra w Podbrzeziu i należące do nich wsie Mitkuski, Kraweliszki i Grykiszki. Spór, który dotyczył niewykonywanych zobowiązań i sięgał aż do 1641 r., zakończył się przysądzeniem ks. Gosiewskiemu kwoty 4500 zł należności głównej oraz aż 14 400 zł z tytułu niepłacenia należności przez 14 lat, z zabezpieczeniem tych sum na wspomnianym majątku.

Kolejna rozpoczęła się w zasadzie już w 1695 r., gdy Jan Franciszek Gosiewski, sędzia generalny wojska litewskiego oraz podstoli grodzieński, stryjeczny brat ks. Bogusława, zapisał jezuitom z Grodna wszystkie swoje posiadłości: Polanicę z Pawłówką w powiecie orszańskim, a także Sonicze, pół Mocewicz i część Świacka Putywniańskiego w powiecie grodzieńskim. Po jego śmierci Bogusław 21 lutego 1701 r. aktykował testament i „zapisane jezuitom dobra zająchał i zatrzymał dla siebie”⁶⁷. Z informacji zamieszczonych w obszernym opracowaniu Stanisława Załęskiego, poświęconym dziejom Towarzystwa Jezusowego w Polsce, wynika jednak, że przejęcie rzezczonego majątku przez ks. Bogusława dokonało się w drodze porozumienia z Jezuitami. Otóż „Jan Gosiewski, podstoli grodzieński, legował Jezuitom na dobrach Świack 20.000 zł p[olskich] i wszelką ruchomość, ale nie oblatował w grodzie. Gdy umarł, brat jego Bogusław [...] wszedł w układ z rektorem Janem Bielskim 1701 r., wypłacił na razie 10.000 zł p[olskich] [...] na drugie 10.000 zł p[olskich] dał część wsi Świacka w zastaw”⁶⁸. Tego samego roku, 29 października, Bogusław zakupił jeszcze Świack Gzowski od Jana Władysława Grotkowskiego, podstolica halickiego, towarzysza roty pancernej Grzegorza

⁶⁵ LMAVB, Vilniaus kapitulios dokumentų fondas, Bažnytinės valdos, f. 43–5490, k. 1–19v.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 1.

⁶⁷ A. Rachuba, *Poszedł żołnierz na wojnę...*, s. 192. Należy zauważyć, że Jan Franciszek Gosiewski nazywał Macieja swoim stryjcem. Oznacza to, że jego ojciec o nieustalonym jak dotąd imieniu był bratem Macieja, czyli synem Aleksandra, starosty bialskiego i rotmistrza. Bogusław i Jan Franciszek mieli zatem wspólnego dziadka i byli braćmi stryjecznymi; zob. też *Metryka litewska: rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Województwo trockie 1690 r.*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2000, s. 99–100; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 2: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2009, s. 312.

⁶⁸ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 3: *Kolegia i domy założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III i za rządów Władysława IV. 1608–1648*, Kraków 1905, s. 1236.

Antoniego Ogińskiego, starosty generalnego żmudzkiego, płacąc za tę majątność 300 talarów⁶⁹. Ów ustanowiony na części Świacka Putywałańskiego zastaw trwał blisko 40 lat, aż do tragicznej śmierci rektora kolegium wileńskiego w 1740 r., kiedy to „musiały zająć jakieś spory graniczne, czy urazy osobiste, bo gdy [...] Rektor Antoni Wojnisowicz do Świacka przyjechał, ekonom biskupi Kunicki strzelił do niego i zabił”⁷⁰. Zabójca rektora został ujęty przez jego braci, a następnie przewieziony do Wilna, postawiony przed sądem i stracony, zaś „nowy rektor Franciszek Grzymała odebrał po przyjacielsku od biskupa Gosiewskiego legowaną sumę [i] część Świacka zwrócił”⁷¹.

Ślad trzeciej, niezwykle ciekawej sprawy odnajdujemy w artykule zamieszczonym w 1925 r. na łamach „Kuriera Wileńskiego”, w którym czytamy, że w 1705 r. „Bogusław Gosiewski, biskup smoleński, uważając, że brat jego młodszy, Wincenty Gosiewski popełnił mezalians, żeniąc się z biedną szlachcianką, imcipanną Machwicówną, nasyła zbrojny poczet ludzi pod wodzą swojego sługi na dwór pana Machwica w powiecie Mściśławskim, gdzie mieszka jego brat z żoną już kilka lat – a po porąbaniu sług pana Machwica – porywa [sic!] brata od żony i wywozi w głąb Litwy, gdzie trzyma na swoim dworze, pozostawiając żonę brata w poważnym stanie”⁷². Dalej dowiadujemy się, że „więzienie jednak nie musiało być zbyt surowe bo dość prędko potem widziano biskupa Gosiewskiego, z tymże bratem Wincentym urządzającego zbrojny zajazd na [Polanicę – J.P.G.], sporny majątek krewnego jego Gosiewskiego [Antoniego – J.P.G.] Alexandra, podwojewódzkiego smoleńskiego”⁷³. Charakter tego opublikowanego w prasie codziennej artykułu przesądza o braku wskazania w jego treści podstawy źródłowej podanych w nim informacji, niemniej jednak opisana historia nie wydaje się nieprawdopodobna: zarówno z uwagi na dość precyzyjne nawiązanie przez autora do relacji rodzinnych i jego świadomość, że Wincenty i Bogusław byli braćmi, jak też na przywołanie kwestii Polanicy, pozostawionej przez zmarłego w 1701 r. Jana Franciszka. Również w kontekście późniejszych spraw z udziałem ks. Gosiewskiego opisaną sytuację należy niestety ocenić jako możliwą.

Podczas wojny północnej, gdy wiosną 1706 r. Szwedzi zajęli Wilno, biskup Brzostowski, jako stronnik króla Augusta II, wraz z większością kapituły „zabrawszy

⁶⁹ Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей (dalej: GDGAM), КП 15112/5.

⁷⁰ S. Załęski, *op. cit.*, s. 1244.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Swawola dawnych panków wileńskich*, „Kurier Wileński” 1925, nr 192, s. 2. Wymieniony w artykule Alexander Gosiewski to w rzeczywistości Antoni Aleksander, starosta połągowski, podwojewódzi i później wojski smoleński; zob. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 4: *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie, XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2003, s. 159, 224. Ponadto Wincenty był raczej starszym, a nie młodszym bratem Bogusława, skoro w 1684 r. był już starostą łódzieskim.

⁷³ *Swawola dawnych panków wileńskich...*, s. 2.

wszystek drogi sprzęt z zakrystyi⁷⁴, opuścił miasto i udał się do Prus. Pozostających na miejscu dla obrony katedry i domów kapitulnych przed żołnierzami księży Gosiewskiego i Michała Jana Zienkowicza, „Szwedzi [...] wzięli pod areszt i w asystencji karabinierów przywiódłszy do kommissarza, kazali natychmiast 2.000 tal[arów] kontrybucyi [...] zapłacić⁷⁵. Księża próbowali przekonać go, że nie mają pozwolenia od kapituły na jej wypłacenie, jednak zagroził im rozstrzelaniem, jeżeli jej nie uzyska⁷⁶. Po otrzymaniu zapłaty pułkownik Dücker opucił Wilno, jednak niedługo później miasto zostało ponownie zajęte przez armię generała Adama Ludwika Löwenhaupta⁷⁷. Ksiądz Bogusław „hojnie traktował i poił sztab szwedzki, dzięki czemu kapituła uniknęła znaczniejszej kontrybucji⁷⁸. Za ocalenie dóbr duchownych 10 października 1709 r. otrzymał od kapituły publiczne podziękowanie i rekompensatę poniesionych wydatków w kwocie 1600 zł⁷⁹.

W 1709 r. hetman wielki litewski Kazimierz Jan Sapieha w zemście za przyczynienie się do śmierci swojego syna Michała Franciszka w 1700 r. przez kanonika wileńskiego Krzysztofa Białozora uwięził go i postawił przed trybunałem, żądając wydania wyroku śmierci. Kapituła wysłała do hetmana jako swoich przedstawicieli ks. Gosiewskiego i ks. Ancutę, jednak hetman nie wysłuchał przedłożonej przez nich prośby o uwolnienie więźnia⁸⁰. Ks. Bogusław nakłaniał wówczas biskupa Brzostowskiego, aby obłożył Wilno lub nawet całą Litwę karami kościelnymi⁸¹. Hetman Sapieha ustąpił i Białozor „po długim więzieniu i zapłaciwszy znaczne pieniądze [...] wybawił się z [jego] rąk⁸². Należy w tym miejscu podkreślić, że Bogusław Gosiewski już od „sprawy olkinickiej, w której obadwaj obok siebie byli⁸³ pozostawał stronnikiem księcia Michała Wiśniowieckiego, a po bitwie pod Połtawą we wrześniu 1709 r., gdy Wiśniowiecki dostał się do niewoli rosyjskiej, „szlachetnie mu towarzyszył [...] aż do Kijowa⁸⁴. Przebywał tam co naj-

⁷⁴ W. Przyałgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 3, Sankt Petersburg 1860, s. 100.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ E. Tyszkiewicz, *Listy o Szwecyi*, t. 2, Wilno 1846, s. 243; zob. też S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313; S. Uruski, *op. cit.*, s. 302.

⁷⁷ Zob. S. Orgelbrand, *Lewenhaupt Adam Ludwik*, w: *Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 7, Warszawa 1884, s. 152.

⁷⁸ E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341; zob. też *Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666–1721)*, oprac. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862, s. 129.

⁷⁹ *Summaryjny wypis z protokołów aktów Kapituły Kathedralney Wileńskiej od r. 1501 do r. 1783 października 22, przez i. w. Xawierego Bohusza, Pralata Kantora Kathedry Wileńskiej uczyniony*, w: *Описание рукописнаго отдѣлення Виленской публичной библиотеки*, t. 1, Вильна 1895, s. 119.

⁸⁰ W. Przyałgowski, *op. cit.*, s. 99–100.

⁸¹ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, vol. 111, k. 629v; K. Kantecki, *Karol XII w Polsce i Turcyi*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 5, 1877, s. 536–537; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341.

⁸² W. Przyałgowski, *op. cit.*, s. 100.

⁸³ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313.

⁸⁴ *Ibidem*.

mniej do maja 1710 r., kiedy to w odpowiedzi na jego prośbę kapituła wileńska przekazała mu jednorazowy zasilek pieniężny w kwocie 300 zł⁸⁵.

Jeszcze zanim był „razem z księciem Wiśniowieckim przez cara zabrany”⁸⁶, w kwietniu 1708 r. został promowany na archidiaconię wileńską⁸⁷. Rok później, 15 maja 1709 r. został kustoszem kapituły wileńskiej, a 5 lat później, 9 lutego 1714 r., wybrano go na jej dziekana⁸⁸.

Podczas konfederacji tarnogrodzkiej w 1716 r. ks. Bogusław Gosiewski wraz z biskupem Brzostowskim ocalił od pewnej śmierci z rąk skonfederowanej szlachty hetmana Ludwika Konstantego Pocięja, który jako stronnik Rosji traktatu rawskiego podpisać „nie chciał, a oświadczał się z wielką miłością dla Rzeczypospolitej”⁸⁹.

Niestety nie mamy wielu informacji o podejmowaniu przez ks. Gosiewskiego zarówno właściwych dla jego stanu działań duszpasterskich, jak i innych posług związanych z pełnionymi urzędami kościelnymi. Nie oznacza to oczywiście, że nie wypełniał należycie swoich obowiązków kapłańskich, tym bardziej że jak wiemy z relacji osób składających zeznania w przeprowadzonym w 1721 r. przez nuncjusza papieskiego Girolamo Grimaldiego procesie informacyjnym dotyczącym jego życia, obyczajów, doktryny i zdatności do pełnienia posługi biskupa, był zaangażowany w funkcjach kościelnych, gorliwy i nabożny w sprawowaniu i przyjmowaniu sakramentów, jak również, że nigdy nie oddalił się od czystości wiary i bronił jej przed heretykami. Odznaczał się także bardzo dobrą znajomością doktryny oraz umiejętnością jej nauczania, z której korzystał, głosząc liczne kazania w różnych kościołach Wilna⁹⁰. Informację na ten temat znajdujemy także w materiałach dotyczących koronacji cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny Trockiej koronami papieskimi 4 września 1718 r. Na zakończenie uroczystości, która zgromadziła tłumy wiernych, odprawiona została przez biskupa smoleńskiego Ludwika Karola Ogińskiego uroczysta msza święta wotywna o Matce Boskiej, podczas której „znany z zapału i wymowy kaznodzieja x. Bogusław Korwin Gąsiewski, prałat, dziekan kapituły wileńskiej wygłosił stosowne do uroczystości

⁸⁵ *Summaryjny wypis...*, s. 120; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 286; S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313; E. Tyszkiewicz, *op. cit.*, s. 278; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341.

⁸⁶ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 284.

⁸⁷ AGAD, AR, dz. V, sygn. 6464/III, s. 40, za: J. Dygdała, *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709)*, t. 1: *Wyprawy do Saksonii i Litwy w latach 1706–1708: listy królewskich sekretarzy Samuela Kazimierza Szwykowskiego i Jozafata Michała Karpia oraz fragmenty z gazet pisanych i diariuszy*, Warszawa 2018, s. 243.

⁸⁸ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 289; AGAD, AR, dz. V, sygn. 6464/III, s. 53, za: J. Dygdała, *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego...*, s. 249.

⁸⁹ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313; zob. też F. Otwinowski, *Pamiętniki do panowania Augusta II*, Poznań 1838, s. 275; S. Uruski, *op. cit.*, s. 302; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341.

⁹⁰ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 2–5.

kazanie, wysławiając w niem chwałę Maryi i poruszając słuchaczy⁹¹. Można przypuszczać, że przygotowując się do głoszenia kazań, z pewnością korzystał ze swojej dobrze wyposażonej biblioteki⁹².

Podczas synodu diecezjalnego, odprawionego z wielką uroczystością 4 i 5 lutego 1717 r. pod przewodnictwem biskupa wileńskiego Konstantego Kazimierza Brzostowskiego, został wybrany do pełnienia funkcji sędziego synodalnego⁹³. Z uwagi na to, że mieszkał w Wilnie, opiekę duszpasterską w powierzonych sobie parafiach oszmiańskiej i oniksztyńskiej, sprawował poprzez wikarych, nazywanych także kustoszami⁹⁴.

Stryjeczna siostra ks. Bogusława, Teresa z Korwin Gosiewskich Sapieżyna, wojewodzina wileńska, wdowa po Józefie Słuszcze, kasztelanie wileńskim i hetmanie polnym litewskim, zmarła w Wilnie 7 czerwca 1708 r.⁹⁵ W sporządzonym na dzień przed śmiercią testamencie zapisała, że „po dożywociu terażniejszego jej małżonka wieczność Porzecza i Palmanowa pozostawia do dyspozycji Imci księdza Gosiewskiego, kanonika Wileńskiego, który ma wyznaczyć, co komu ma należeć z successorów domu jej, osobliwie tym Gosiewskim, którzy się do niej garnęli⁹⁶, dodając, że „pomieniony kanonik Gosiewski ma prawo zatrzymać sobie z Porzecza i Palmanowa 100.000 zł⁹⁷ oraz że ma dopilnować, by „niektóre bogate rzeczy i sprzęty [były] aplikowane [...] do kościoła w Terespolu i drugich majątności⁹⁸. Prosząc o modlitwę za siebie oraz za swoich krewnych, wskazała na więzi łączące ją z pozostałymi Gosiewskimi. Swoją wileński pałac „oraz sumę ośmdziesiąt tysięcy złotych na majątności Polanach będącą⁹⁹ przeznaczyła na utworzenie szpitala, czyli przytułku, zobowiązując męża do zabezpieczenia, aby „tak z Polan intratę bez żadnego zatrudnienia odbierał, jako gdyby się ta summa dokąd przenieść miała, ażeby prowizya na ten szpital od niej bez żadnej ujemy dochodziła¹⁰⁰.

⁹¹ J. Kurczewski, *Historia koronacji cudownego obrazu Najśw. Panny Maryi Trockiej*, Warszawa 1906, s. 49; zob. też *idem*, *Biskupstwo wileńskie. Od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912, s. 504.

⁹² AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 5.

⁹³ *Decreta Sanctiones Et Universa Acta Synodi Diocesanæ: ab [...] Constantino Casimiro Brzostowski [...] Episcopo Vlnensi Anno Salutis MDCCXVII Sub diebus 3tia, 4ta, & 5ta Mensis Februarij [...] Celebratæ*, Vlnæ, 1717, s. 135, 139, 142; J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 134–137.

⁹⁴ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 3v; zob. też V. Kamuntavičienė, *Anykščių Šv. Mato parapija XVII–XVIII a. pradžioje*, „Istorija” 117, 2020, nr 1, s. 17–19.

⁹⁵ A. Rachuba, *Sapieżyna Teresa...*; *idem*, *Słuszka Józef Bogusław*, w: PSB, t. 39, Warszawa–Kraków 1999–2000, s. 144–151; AGAD, AR, dz. V, sygn. 6465/III, s. 61, za: J. Dygdała, *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego...*, s. 300.

⁹⁶ K. Ożarowski, *Sapieżowie...*, t. 2, s. 201.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 441.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

Książd Bogusław znacznie powiększył swój stan posiadania, kupując 8 stycznia 1706 r. od Józefa Mintowta Czyża, podkomorzycy wileńskiego i jego żony Katarzyny Pieszkiewiczówny, horodniczanki wilkomierskiej, położone w powiecie grodzieńskim Sopoćkinie (z wyłączeniem części należącej do Alexandrowiczów) „za złotych polskich dwadzieścia trzy tysiące talarami bitemi”¹⁰¹. Jak wynika z kalkulacji intraty w 1725 r. z miasteczka, oddanego wówczas w dzierżawę wigierskim kamedułom, otrzymał 697 zł i 20 gr czystego przychodu¹⁰². W tym samym roku, już jako biskup smoleński, ufundował drewnianą cerkiew unicką pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Prawdopodobnie została ona wybudowana w miejscu wcześniejszej świątyni i swoim stylem zdecydowanie nawiązywała do tradycji rzymskokatolickiej, ponieważ poza ołtarzem głównym miała jeszcze dwa ołtarze boczne oraz była wyposażona w łacińskie i polskie księgi liturgiczne¹⁰³.

Położone w powiecie oszmiańskim Mołodeczno, które podobnie jak korzyści z Wołczyna otrzymał poprzez dziedziczenie praw do części majątku należącego wcześniej do wojewody smoleńskiego Aleksandra Gosiewskiego, sprzedał 18 września 1711 r. Ogińskim¹⁰⁴. W 1713 r. uzyskał od kapituły wileńskiej dożywocie na Ponarach, gdzie „wzniósł [...] budynki na jałowym piasku za 4.000 zł”¹⁰⁵. Utrzymał je przez 30 lat, kiedy to kapituła stwierdziła, że „nie czyni zadość przyjętym na się obowiązkom”¹⁰⁶ i poleciła odnowienie budynków, grożąc odebraniem dzierżawy w kolejnym roku w przypadku niewykonania zaleceń.

Po śmierci Kazimierza Jana Sapiehy, wojewody wileńskiego, 13 marca 1720 r., „synowie jego: Jerzy stolnik i Aleksander marszałek, byli zagrożeni procesem ze strony Bogusława Korwin Gosiewskiego [...] o zapis Wołczyna, uczyniony przez nieboszczkę siostrę jego, Teresę”¹⁰⁷. Powodem wytoczenia sprawy sądowej było to, że Sapieha sprzedał Wołczyn „koniuszemu w[ielkiemu] lit[ewskiemu]

¹⁰¹ GDGAM, КП 15112/44; zob. też В. Галубовіч, А. Вашкевіч, *op. cit.*, s. 242–260; А. Шаланды, *Радавод і герб зямляў Гарадзенскага павету Пуціўлянінаў Свяціх у другой палове XVI–XVIII ст.*, „Герольд Litherland” 1, 2001, s. 18.

¹⁰² GDGAM, КП 15113/9.

¹⁰³ VUB, F5-F-32443, s. 37; А. Вашкевіч, *Паміж Ласоснай і Чорнай Ганчай. Гісторыя прываслаўных прыходаў Сапоцкінскага краю*, Гродна 2014, s. 55. Inne źródła wskazują, że cerkiew unicka w Sopoćkiniach była pod wezwaniem św. Józefata Kuncewicza. Być może otrzymała to wezwanie po określonej jej ponownym fundowaniem przebudowie do stylu barokowego w 1780 r.; zob. J. Kopciał, *Kanał Augustowski: od Biebrzy do Niemna*, Augustów 2000, s. 39; R. Sarnowski, *Parafia Teolin w Sopoćkiniach koło Grodna*, Warszawa 2011, s. 21, 50.

¹⁰⁴ SGKР, t. 6, Warszawa 1885, s. 647.

¹⁰⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 289.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ K. Ożarowski, *Sapiehowie: materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 3, Petersburg 1894, s. 74.

Flem[m]ingowi, nie zważając na testamentowy zapis zmarłej [żony]”¹⁰⁸. Ostatecznie Gosiewski zrezygnował ze swoich pretensji, uzyskując w zamian „majątność Hołowczyn, w Orszańskim powiecie, prawem zastawnem, w 40.000 zł” oraz „majątność Polany, w powiecie Oszmiańskim będącą, z pałacem Wileńskim, na ulicy Sawicz”¹⁰⁹.

Niezależnie od tego pewne jest, że jako osoba niezwykle ambitna i zdeterminowana do zdobycia odpowiednio wysokiej pozycji w kościelnej hierarchii, przez cały czas starał się być aktywnym uczestnikiem trwającej gry politycznej. W pewnym sensie było to konieczne, ponieważ podążanie drogą kariery w strukturach Kościoła wymagało rozumienia realiów świata świeckiego, a także umiejętnego wykorzystywania pojawiających się okazji, czy wręcz kreowania odpowiednich, sprzyjających realizacji własnych planów sytuacji. Nie może zatem dziwić to, że gdy 5 stycznia 1719 r. cesarz Karol VI Habsburg oraz król August II jako elektor saski i król Jerzy I jako elektor hanowerski podpisali w Wiedniu traktat w celu obrony cesarstwa i Rzeczypospolitej przed agresją ze strony Szwecji i Rosji¹¹⁰, ks. Bogusław nie tylko interesował się bieżącymi wydarzeniami, ale brał również aktywny udział w działaniach litewskiej opozycji, ukierunkowanych na niedopuszczenie do jego ratyfikowania przez sejm. Potwierdzeniem tego może być list adresowany prawdopodobnie do hetmana wielkiego koronnego Adama Mikołaja Sieniawskiego, w którym Gosiewski, wiedząc, że posiedzenie sejmu będzie odroczone, 20 października 1719 r. pisał: „*afirmant pro certo*, że [sejmu] nie będzie, a to *ex ratione*, że się nasz dwór zapatruje, jako się z sobą koncertować będą potencyje europejskie, bo jakieś nowe między sobą knują sistema”¹¹¹.

Po mianowaniu Karola Pancerzyńskiego biskupem smoleńskim ks. Gosiewski 11 października 1720 r. otrzymał urząd pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego¹¹² i pełnił go do 1723 r.¹¹³ Można przypuszczać, że stało się to za przyczyną bliskiego mu księcia Michała Wiśniowieckiego, który w lutym tego samego roku objął urząd kanclerza wielkiego litewskiego¹¹⁴.

Prawdopodobnie pod koniec 1720 bądź zaraz na początku 1721 r. biskup wileński Konstanty Kazimierz Brzostowski wystąpił do Stolicy Apostolskiej z prośbą o ustanowienie ks. Bogusława Gosiewskiego sufraganem Białej Rusi. Odpowiadając na nią 15 marca 1721 r. legat papieski, arcybiskup Girolamo Grimaldi

¹⁰⁸ *Ibidem*; zob. też K. Kantecki, *Karol XII w Polsce i Turcy...*, s. 534.

¹⁰⁹ K. Ożarowski, *Sapiehowie...*, t. 3, s. 75; zob. też SGKP, t. 13, Warszawa 1893, s. 866.

¹¹⁰ U. Kosińska, *Sejm 1719–1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003, s. 51–53.

¹¹¹ Zob. *ibidem*, s. 173–174.

¹¹² J. Wolff, *op. cit.*, s. 276; *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, s. 130. Niewykluczone, że urząd pisarza wielkiego litewskiego otrzymał jednak wcześniej, gdyż występuje z tym tytułem już w 1706 r.; zob. GDGAM, KPI 15112/44, s. 3.

¹¹³ J. Wolff, *op. cit.*, s. 278; *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, s. 254.

¹¹⁴ J. Wolff, *op. cit.*, s. 162; *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, s. 162.

wszczął zgodnie z postanowieniami konstytucji apostolskich proces informacyjny co do jego życia, obyczajów, doktryny i zdatności oraz pozostałych przymiotów, jako dziekana kościoła katedralnego wileńskiego i pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego. W jego toku pomiędzy 22 i 26 marca 1721 r. zeznania złożyli wspomniani ks. Jan Antoni Fabri ze Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo i Stefan Puzyna z Towarzystwa Jezusowego, a także dwaj inni jezuici: Antoni Szyrma, prepozyt domu zakonnego i rektor kolegium warszawskiego oraz Adam de la Mars, doktor teologii i prawa kanonicznego, przełożony nad studiami w kolegium warszawskim. Wszyscy świadkowie podkreślali, że w ich opinii kandydat uważany jest za jednego spośród roztropniejszych i najbardziej poważanych w kapitule wileńskiej. Zeznania zostały przez nuncjusza papieskiego przyjęte jako potwierdzające możliwość promowania ks. Bogusława do godności biskupiej.

Następnie ks. Jan Aumont ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy, jako mandatariusz i pełnomocnik ks. Gosiewskiego, w celu udowodnienia urodzenia się przez niego z prawowitego łoża oraz dla potwierdzenia otrzymania przez niego w należyty sposób święceń kapłańskich, przedstawił informację o okazaniu 21 stycznia 1721 r. przez ks. Bogusława odpisu z księgi metrykalnej ochrzczonych kościoła łódzkiego, a także stosowne dokumenty, podpisane 21 czerwca przez biskupa wileńskiego. Poświadczył również, że 31 maja tego samego roku zaproponowany na biskupa smoleńskiego kantor katedralny wileński ks. Karol Piotr Panczerzyński, dotychczasowy sufragan białoruski, oświadczył, że z własnej woli zrzekł się tego urzędu, ponieważ zezwalający na jego zachowanie dekret Stolicy Apostolskiej otrzymał wbrew swojej intencji. Tego samego dnia ks. Gosiewski w obecności biskupa Macieja Józefa Ancuty, koadiutora oraz kustosza wileńskiego oraz innych świadków złożył wyznanie wiary według formy przepisanej przez papieża Piusa IV¹¹⁵. Proces został zakończony 30 czerwca 1721 r. uznaniem przez nuncjusza apostolskiego w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim, że ks. Bogusław Korwin Gosiewski został promowany na tytularnego biskupa akanteńskiego¹¹⁶, a także wyznaczony do sprawowania obowiązków sufragana Białej Rusi w diecezji wileńskiej¹¹⁷.

Bogusław Gosiewski przyjął święcenia episkopatu 20 kwietnia 1722 r. z rąk biskupa warmińskiego Teodora Andrzeja Potockiego, który niespełna dwa lata później został mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. Niestety nie wiadomo, którzy biskupi pełnili rolę współkonsekratorów. Uroczysta msza

¹¹⁵ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 1–10v; zob. też K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 91.

¹¹⁶ Diecezja tytularna ze stolicą biskupią w Achantus (gr. Ἀκανθος).

¹¹⁷ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 7v. Szerzej na temat procedury obsadzania poszczególnych diecezji, ze szczególnym uwzględnieniem różnic pomiędzy zasadami stosowanymi przez Kurie rzymską a praktyką w Rzeczypospolitej zob. T. Długosz, *Biskupi polscy w XVII i w XVIII w. Obsada. Dyspensy. Taksy*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 5, 1958, z. 4, s. 73–81.

święta, podczas której otrzymał sakrę biskupią, została odprawiona w należącym do misjonarzy św. Wincentego à Paulo kościele Świętego Krzyża w Warszawie, co mocno podkreśla szczególne więzi łączące biskupa Gosiewskiego z tym zgromadzeniem¹¹⁸. Tego samego dnia otrzymał od papieża Innocentego XIII prowizję na kościół Achantus *in partibus infidelium* oraz nominację na sufraganię białoruską, a także zgodę na zatrzymanie prałatury dziekanii w kapitule wileńskiej oraz prepozytury oszmiańskiej i probostwa oniksztyńskiego, pod warunkiem, że zarządzanie nimi będzie należeć do wieczystych wikarych. Dostał również indult zwalniający z obowiązku rezydowania w swoim biskupstwie i roczną pensję w wysokości 300 złotych dukatów, wypłacaną z dochodów i pożytków biskupstwa wileńskiego dla zapewnienia właściwego utrzymania, odpowiadającego godności biskupiej¹¹⁹.

Zaledwie pół roku później, 24 października 1722 r., umarł biskup wileński Konstanty Kazimierz Brzostowski. Po jego śmierci, do czasu ustanowienia nowego ordynariusza, kapituła wybrała biskupa Gosiewskiego na tymczasowego rządcę diecezji¹²⁰. Jeszcze przed końcem roku biskupstwo wileńskie objął biskup Maciej Józef Ancuta, który jednak zmarł już 18 stycznia 1723 r. Kapituła ponownie obrała biskupa Bogusława Gosiewskiego na administratora *sede vacante*. Sprawował tę funkcję ponad rok „bez potwierdzenia króla i papieża, bo w tych burzliwych czasach król mieszkał w Dreźnie i trudno było się do niego dostać”¹²¹. W zaistniałej sytuacji był przekonany, że zostanie biskupem diecezjalnym, jednak jako „człowiek dumny i zapalczywy, otrzymawszy urząd tak wysoki, bardziej jeszcze podniósł się w pychę i krótko panując naraził się wielu”¹²². Ostatecznie 24 marca 1724 r. król August II zaproponował na biskupa wileńskiego Karola Piotra Pancerzyńskiego, będącego wówczas biskupem smoleńskim. Objął on administrowaną tymczasowo przez biskupa Gosiewskiego diecezję wileńską 4 grudnia 1724 r.¹²³

W 1723 r. doszło w Wilnie do sporu o prawo do prowadzenia szkół pomiędzy obecnymi od połowy XVI w. jezuitami i sprowadzonymi zaledwie rok wcześniej przez biskupa Brzostowskiego pijarami. Jezuici uznali, że otwarcie nowej szkoły przez pijarów będzie naruszało przywileje nadane prowadzonej przez nich Akademii. Spór miał dość intensywny przebieg i trwał aż 30 lat: do ostatecznego

¹¹⁸ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, vol. 111, k. 631; zob. też *Hierarchia Catholica...*, s. 66; K. Prokop, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy kościoła wileńskiego z drugiej oraz trzeciej tercji XVIII stulecia*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 5, 2006, s. 214; *idem*, *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 98, 2012, s. 323–324.

¹¹⁹ AAV, Secretaria Brevium, Reg. 2614, k. 8–10v; AAV, Arch. Conclat., Acta Camerarii 27, k. 283–283v.

¹²⁰ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313.

¹²¹ W. Przyłgowski, *op. cit.*, s. 125.

¹²² *Ibidem*, s. 128.

¹²³ *Ibidem*; zob. też E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341.

porozumienia między stronami doszło dopiero w 1753 r. Konflikt ten rozpoczął się gdy biskup Gosiewski pełnił funkcję administratora diecezji, warto zatem odnotować, że pijarzy w pierwszym okresie swojej obecności w Wilnie mogli liczyć na jego przychyłność i wsparcie. To właśnie od niego 30 lipca 1723 r. otrzymali „pozwolenia na używanie dzwonka do zwoływania na mszę św. do kaplicy, znajdującej się w kamienicy Kotowskiego i spełniania w niej, jak również gdzie indziej, różnych posług duchownych”¹²⁴. Bogusław Gosiewski także później, już jako biskup smoleński, podpisał się pod listem skierowanym w lipcu 1726 r. do Rzymu przez kapitułę wileńską, w którym przedstawiała nieustanne przeszkody stawiane pijarom przez jezuitów, zaprzeczała ich fałszywym relacjom oraz wskazywała, że „jest rzeczą niegodziwą przeszkadzać szerzeniu się czci Bożej i wzrostowi rodzin zakonnych”¹²⁵.

W marcu 1724 r. zarzucono biskupowi Gosiewskiemu, pełniącemu rolę zarządcy diecezji wileńskiej, że zezwolił kalwinistom na budowę zboru w Żupranach, nie troszcząc się o tamtejszy kościół i nie dbając o powierzony swojej opiece kościół parafialny w Oszmianie. Biskup Bogusław zeznał przed kapitułą, że pozwolenie na budowę zboru wydał jeszcze biskup Brzostowski oraz oświadczył, że kościół w Oszmianie już restauruje¹²⁶.

Przyjęcie sakry nie spowodowało bynajmniej zmiany podejścia biskupa Bogusława do spraw majątkowych. Na podstawie źródeł dotyczących sporów prowadzonych przed sądami z jego udziałem wiadomo, że nadal intensywnie zabiegał o dochodzenie należnych sobie sum przychodów. Przykładem takich działań może być spór z wileńskimi wizytkami i karmelitami bosymi o dochody z Polan, czyli majątku, który wraz ze stojącym przy ul. Sawicz pałacem przypadł biskupowi Gosiewskiemu w 1720 r. po procesie z Sapiehami. W księgach sądu grodzkiego powiatu wileńskiego 21 grudnia 1722 r. odnotowano, że trwa pomiędzy nimi spór na tle finansowym¹²⁷. Zakończył się on dopiero 5 maja 1727 r., kiedy to po wniesieniu przez biskupa Gosiewskiego solennej protestacji orzeczono, że połowa intraty przypadać będzie na pokrycie zaległości należnych przyszłemu szpitalowi, a połowa na wyrównanie poniesionych szkód¹²⁸.

Poza wspomnianym pałacem biskup Bogusław posiadał w Wilnie także inne nieruchomości. Wiadomo o przynajmniej dwóch posesjach, oznaczonych odpowiednio numerami 183/I i II oraz 184/II, znajdujących się przy ul. Zamkowej. Jedną z nich biskup Gosiewski otrzymał prawdopodobnie jeszcze przed 1700 r. w spadku po ks. Gregorowiczu, kanoniku kapituły wileńskiej. Sprzedał ją pomiędzy

¹²⁴ W. Szulc, *Spory Akademii Wileńskiej z pijarami o wyłączne prawo na szkoły 1723–1753*, „Ateneum Wileńskie” 14, 1939, nr 1, s. 88–89.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 102–103.

¹²⁶ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 292.

¹²⁷ LVIA, f. 21, op. 1, nr 79, k. 673–675v.

¹²⁸ *Ibidem*, nr 85, k. 308–309v.

1728 a 1737 r.¹²⁹ Z kolei 2 listopada 1703 r. za 10 tys. zł nabył od Izabelli Stetkiewiczówny, wdowy po Krzysztofie Antonim Chrapowickim, kasztelanie smoleńskim, kamienicę stojącą na rogu Skopówki¹³⁰. Następnie 7 marca 1737 r. dokupił od Dominika Korwin-Kossakowskiego za 550 zł kolejną, usytuowaną na jej tyłach „kamieniczkę [...] podczas konflagraty miasta Wilna [...] [gruntownie – J.P.G.] pogorzałą w samych murach nadrujnowaną”¹³¹. Ponadto w 1733 r. kupił od Antoniego Rudominy Dusiackiego sąsiadujący z pałacem plac, wraz ze stojącymi przy nim ruinami kamienic¹³².

Przyznanie z początkiem 1724 r. diecezji wileńskiej biskupowi smoleńskiemu Karolowi Panczerzyńskiemu było dla biskupa Gosiewskiego sporym ciosem i swoistą porażką. Po ponad rocznym sprawowaniu tymczasowego zarządu nad wakującą diecezją jako wikariusz kapitulny był przekonany, że obejmie wileński wakans¹³³, dzięki czemu otrzyma wysokie miejsce w Senacie i dołączy do grona najważniejszych hierarchów Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej. Prośba króla Augusta II o przeniesienie biskupa Bogusława na kościół katedralny smoleński, którą skierował do Stolicy Apostolskiej już 7 marca 1724 r.¹³⁴, mimo wszystko oznaczała jednak możliwość częściowej realizacji jego zamierzeń. Biskup smoleński, choć diecezja ta w większości była zajęta przez cara moskiewskiego i obejmowała tylko trzy niewielkie parafie w Wieliziu, Newlu i Siebieżu¹³⁵, co przekładało się bezpośrednio na bardzo niski dochód¹³⁶, mimo wszystko zasiadał w Senacie, aczkolwiek na ostatnim, najmniej zaszczytnym miejscu¹³⁷. Sytuacja ta musiała być więc dla Gosiewskiego dość trudną. Jego przejawiające się w staraniach o biskupstwo wileńskie ambicje były przecież dobrze znane i powszechnie wiedziano, że rywalizację przegrał. Potwierdzenie tego faktu odnajdujemy m.in. w *Dyaryuszu* Tomasza Konstantego Rudominy Dusiackiego, sędziego ziemskiego powiatu brasławskiego, w którym opisał te wydarzenia wierszem: „dway antagonistowie, prałaci wpadają, o biskupstwo wileńskie króla upraszają [...] dał król Panczerzyńskiemu

¹²⁹ V. Dréma, *Vilniaus namai archyvy fonduose*, t. 9, Vilnius 2005, s. 111.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 89, 97.

¹³¹ *Ibidem*, s. 90, 97.

¹³² S. Rosiak, *op. cit.*, s. 201.

¹³³ Zob. K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 91.

¹³⁴ AAV, Arch. Consist., Epistolae Regiae, vol. 1, k. 66–67v.

¹³⁵ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, vol. 111, k. 629v, 631v; T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej*, Lwów 1937, s. 73–74.

¹³⁶ W zasadzie w XVIII w. biskupi smoleńscy nie uzyskiwali ze swojej diecezji żadnego dochodu; zob. T. Długosz, *Biskupi polscy...*, s. 94. Szerzej na ten temat zob. W. Pawlikowska-Butterwick, *Kariery episkopatu Wielkiego Księstwa Litewskiego w okresie od 1544 do 1632 roku w kontekście dochodów z biskupstw (na tle episkopatu koronnego)*, „Nasza Przeszłość” 136, 2021, s. 85–126.

¹³⁷ T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej...*, s. 39; zob. też *Dokumenty fundacyjne diecezji smoleńskiej*, oprac. B. Kumor, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 17, 1968, s. 257.

biskupstwo wileńskie, Gosiewski niepomysłnie odebrał smoleńskie”¹³⁸. Wspomina o tym także o. Adam Ignacy Naramowski z Towarzystwa Jezusowego w spisanej w 1726 r. panegirycznej nocie biograficznej¹³⁹.

Proces informacyjny dotyczący życia, obyczajów i zdadności biskupa Bogusława Korwina Gosiewskiego oraz stanu Kościoła smoleńskiego przeprowadzony został od 7 do 27 czerwca 1724 r. przez arcybiskupa Vincenza Santiniego, nuncjusza apostołskiego w Królestwie Polskim oraz Wielkim Księstwie Litewskim. Swoje zeznania złożyli w nim dwaj księża misjonarze: Jakub Ignacy Cyboni, przełożony domu wileńskiego, pierwszy konsultor prowincjonalny i cenzor ksiązek na diecezję wileńską oraz Antoni Franciszek Gabszewicz, kapłan z domu warszawskiego, a także dwaj jezuita: Adam de la Mars, który był już świadkiem w poprzednim procesie informacyjnym w 1721 r., oraz Bogusław Gizbert, doktor sztuk wyzwolonych i filozofii, profesor w gimnazjum warszawskim. Wszyscy oni zgodnie zeznali, podkreślając wiedzę i znajomość doktryny katolickiej, a także pobożność i roztropność biskupa Bogusława, że uważają go za godnego, aby został przeniesiony do diecezji smoleńskiej. Przedstawili również swoje opinie o jej stanie, informując, że niemal w całości, z wyjątkiem trzech parafii, okupowana jest przez schizmatyków Moskali, w związku z czym nie ma na jej terenie kościoła katedralnego ani żadnej fundacji zakonnej oraz że nie otrzymuje niemalże żadnych dochodów bądź też są one niewielkie¹⁴⁰. Z uwagi na to, że dochody diecezji smoleńskiej oszacowane zostały na zaledwie ok. 100 florenów, biskup Gosiewski uzyskał zgodę na zatrzymanie sufraganatu białoruskiego i związanego z nim stałego dochodu, a także dziekanatu wileńskiego oraz prepozytury oszmiańskiej i probostwa oniekszyńskiego, z podtrzymaniem warunku powierzenia opieki nad tymi kościołami wieczystym wikarym¹⁴¹. Został także zobowiązany do udzielania sakramentu bierzmowania w tych częściach diecezji smoleńskiej, które pozostają w granicach Rzeczypospolitej¹⁴². Ostatecznie Bogusław Gosiewski został przeniesiony na biskupstwo smoleńskie 29 stycznia 1725 r.¹⁴³

Informacje na temat jego działalności duszpasterskiej jako biskupa smoleńskiego w powierzonej mu diecezji są nader skromne. Z uwagi na jej specyficzną

¹³⁸ T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 4, Poznań 1882, s. 249; zob. też I. Франко, *Щасливий чоловік. Образок із життя білоруського пана з XVII–XVIII в.*, w: *idem, Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах*, t. 54: *Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці*. 1896–1916, Київ 2010, s. 850–851.

¹³⁹ A. Naramowski, *Facies rerum Sarmaticarum in Facie Regni Poloniae, Magni[ue] Ducatus Lituaniae gestarum Duobus Libris succinte Expressa*, t. 2, Vilnæ 1726, s. 639–640.

¹⁴⁰ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, vol. 111, k. 627–635v.

¹⁴¹ AAV, Arch. Consist., Acta Camerarii 28, k. 146–146v.

¹⁴² T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej...*, s. 78.

¹⁴³ AAV, Arch. Consist., Acta Camerarii 28, k. 146–146v; zob. też T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej...*, s. 78; *Hierarchia Catholica...*, s. 259; P. Nitecki, *op. cit.*, s. 126; K. Prokop, *Biskupi ordynariusze...*, s. 91–92.

sytuację, jako terenu pozostającego *de facto* poza granicami Rzeczypospolitej, zarówno on, jak i jego poprzednicy „swojem biskupstwem nie zajmowali się”¹⁴⁴, skutkiem czego nie pozostawili „żadnego śladu jakiegokolwiek czynności biskupiej z ich strony na terenie diecezji smoleńskiej”¹⁴⁵. Jako ordynariusz pozbawiony *de facto* swojej katedry, do tego mieszkający stale poza terenem własnej diecezji, wykonywał przede wszystkim funkcje związane z pozostałymi zajmowanymi urzędami kościelnymi, głównie dziekana kapituły wileńskiej i sufragana białoruskiego. Ciekawym świadectwem takich właśnie ukierunkowanych na jedność Kościoła działań, podejmowanych w obrębie diecezji wileńskiej rytu rzymskiego i eparchii połockiej rytu greckiego, może być list do papieża Benedykta XIII, podpisany 28 października 1725 r. przez biskupa Gosiewskiego, sufragana białoruskiego i biskupa Zienkowicza, sufragana żmudzkiego. Zaświadczają w nim o wyrzeczeniu się schizmy przez proboszczów oraz wiernych ponad 20 parafii prawosławnych w ciągu ostatniej dekady¹⁴⁶. Z korespondencji kierowanej przez biskupa Bogusława prawdopodobnie do księcia Michała Radziwiłła oraz jego matki, księżnej Anny Katarzyny z Sanguszków Radziwiłłowej wiemy również, że w latach 1726–1728 zabiegał on o „opłaty prowizji [...] do altarii św. Anny przy katedrze wileńskiej”¹⁴⁷, a w latach 1739–1740 prosił, „aby raczyła mocną zaszczyścić protekcją” kościoły „Newelski i Siebieski [...] w dobrach jej situowane” ponieważ „cierpią krzywdy i inne od disunitów ponoszą *gravamina*”¹⁴⁸.

Jako biskup sprawował oczywiście właściwe dla swojego stanu czynności liturgiczne: celebrował pontyfikalne msze święte, udzielał święceń etc. Zachowała się wzmianka o odprawieniu przez biskupa Gosiewskiego uroczystej mszy biskupiej 20 czerwca 1728 r. w kościele św. Jana, podczas rozpoczętej dzień wcześniej i trwającej aż osiem dni uroczystości „przy ogłoszeniu kanonizacji św. św. Stanisława Kostki i Alojzego Gonzagi, świeżo wtenczas wyjednanej u Benedykta XIII papieża”¹⁴⁹. Pontyfikowanej przez biskupa Bogusława mszy wysłuchali biskup Zienkowicz i biskup Ancuta, a także „cały najjaśniejszy trybunał główny W[ielkiego] K[sięstwa] L[itewskiego] ze swym marszałkiem książęciem Michałem Radziwiłłem, i wiele innych osób z senatorskiego i rycerskiego stanu”¹⁵⁰. Wiadomo także, że udzielił święceń subdiakonatu i diakonatu ks. Antoniemu Franciszkowi Gabszewiczowi, kapłanowi ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo¹⁵¹.

¹⁴⁴ T. Długosz, *Dzieje diecezji smoleńskiej...*, s. 71–72.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ *Litterae episcoporum historiam Ucrainae illustrantes (1600–1900)*, t. 5: 1711–1740, Romae 1981, s. 231–232.

¹⁴⁷ AGAD, AR, dz. V, sygn. 4568, s. 18; zob. też *ibidem*, s. 7, 11–12, 14–17.

¹⁴⁸ *Ibidem*, s. 27–28; zob. też *ibidem*, s. 25–26.

¹⁴⁹ *Wprowadzenie Śś. Stanisława Kostki i Alojzego Gonzagi, Wyznawców Towarzystwa Jezusowego, odprawione w Wilnie 1728 roku*, w: *Wizerunki i roztrząsania naukowe*, t. 2, Wilno 1843, s. 285.

¹⁵⁰ *Ibidem*, s. 301.

¹⁵¹ AAV, Arch. Consist., Processus Consistoriales, vol. 111, k. 630.

Biskup Bogusław Gosiewski nie był nigdy głównym konsekratorem, udzielającym sakry innemu biskupowi. Nie można także jednoznacznie ustalić, w ilu święceniach biskupich był współkonsekratorem. Z całą pewnością towarzyszył biskupowi Michałowi Zienkowiczowi podczas święceń episkopatu Józefata Michała Karpia 7 lutego 1737 r.¹⁵² W tym samym roku Józef Julian Sapieha, po otrzymaniu nominacji na biskupa koadiutora diecezji wileńskiej, poprosił o udzielenie sakry biskupa Zienkowicza, jako swojego ordynariusza. Na współkonsekratorów zaprosił wyświęconego zaledwie kilka miesięcy wcześniej biskupa żmudzkiego Józefata Karpia oraz biskupa Bogusława Gosiewskiego. Doszło wówczas pomiędzy nimi do sporu o precedencję. Choć diecezja żmudzka była uważana za ważniejszą od smoleńskiej, Gosiewski z racji starszeństwa swojej sakry zażądał pierwszeństwa przed Karpiem. Wobec odmowy wycofał się z przyjętego wcześniej zobowiązania do udziału w akcie konsekracji Sapiehy na dzień przed jego święceniemi. Ostatecznie jego miejsce zajął przybyły na tę uroczystość biskup Aleksander Kazimierz Horain, natomiast on sam, choć zrezygnował z planowanej funkcji, mimo wszystko wziął udział w uroczystości¹⁵³. Być może był także współkonsekratorem Antoniego Dominika Tyszkiewicza, wyświęconego 11 października 1739 r. na sufragana kijowskiego¹⁵⁴. Wydaje się to jednak wątpliwe w kontekście informacji o konflikcie zaistniałym pomiędzy nimi 27 kwietnia tegoż roku. W aktach kapituły wileńskiej odnotowano, że biskup Gosiewski wszczął w trybunale sprawę przeciwko ks. Tyszkiewiczowi. Kapituła uznała to za „wykroczenie przeciwko bullom papieskim, a osobliwie Marcina V, oraz postanowieniom soborów powszechnych i prawu duchownemu, nakazującemu duchownym sędzić swe sprawy przed biskupem, lub innymi właściwymi sędziami duchownymi”¹⁵⁵ i poleciła mu ją wstrzymać. W odpowiedzi na zarzuty biskup Bogusław wyjaśnił, że „nie wnosił [jej] do rejestru trybunału, gdyż nie jest aktorem, ale ewiktorem, w tej sprawie zapozwanym”¹⁵⁶, po czym „polecono [ją] prokuratorowi [...] w trybunale eliminować”¹⁵⁷.

Pewien ciekawy zabytek, związany zapewne z działalnością biskupa Gosiewskiego, przechowywany jest w Izbie Muzealnej Ziemi Oławskiej przy miejscowej

¹⁵² „Kuryer Polski” 1737, nr 36, s. 3; A. Meysztowicz, *Karpiowie herbu własnego*, Wilno 1906, s. 49; K. Prokop, *Wiadomości do biografii biskupów oraz opatów i księń z ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów z osiemnastowiecznej prasy warszawskiej doby saskiej i stanisławowskiej (1729–1795)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 86, 2006, s. 303.

¹⁵³ K. Prokop, *Sakry i sukcesja święceń...*, s. 216. Pomimo tego w niektórych opracowaniach biskup Bogusław Gosiewski jest wymieniany jako współkonsekrator biskupa Józefa Juliana Sapiehy; zob. B. Manyś, *Uroczystości rodzinne w Wilnie w czasach Augusta III (1733–1763)*, Poznań 2012, s. 471.

¹⁵⁴ „Kuryer Polski” 1739, nr 146, s. 2; B. Manyś, *op. cit.*, s. 471. Prawdopodobnie współkonsekratorami byli jednak biskupi Józef Julian Sapieha i Aleksander Kazimierz Horain; zob. K. Prokop, *Wypisy źródłowe do biografii...*, s. 356.

¹⁵⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 315–316.

¹⁵⁶ *Ibidem*.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

Bibliotece Publicznej. Jest to datowany na XIX w. siedmioczęściowy relikwiarz wykonany ze złoczonej miedzi i posrebrzanego metalu. W jego centralnej kapsule znajdują się relikwie św. Wincentego à Paulo, natomiast pod nią zachował się fragment pieczęci lakowej z herbem biskupa Bogusława¹⁵⁸. Mając na uwadze szczególne więzi łączące go ze Zgromadzeniem Księży Misjonarzy, a także pamiętając, że jego założyciel był kanonizowany w 1737 r., można przypuszczać, że to właśnie biskup Gosiewski był w tym okresie osobą poświadczającą autentyczność relikwii nowego świętego.

Realizowanie kariery w strukturach kościelnych oznaczało konieczność podejmowania w tym samym czasie odpowiednich działań w sferze politycznej. Jest zatem oczywiste, że objęcie diecezji smoleńskiej, posiadającej najmniejsze znaczenie wśród biskupstw Rzeczypospolitej, jednak dającej stałe miejsce w Senacie, otworzyło przed biskupem Gosiewskim nowe możliwości. Jeszcze jako administrator diecezji wileńskiej 2 czerwca 1724 r. został wysłany na sejm zwyczajny do Warszawy¹⁵⁹. Na kolejnym, obradującym w Grodnie od 28 września do 9 listopada 1726 r.¹⁶⁰, w którym brał udział już jako biskup smoleński, został „wyznaczony razem z innymi do kilku kommissyj, to jest z cesarzem, z carową [i] z koroną szwedzką”¹⁶¹. Ponadto „za zgodą wszech Stanów na Seym teraznieyszy zgromadzonych” został wybrany na deputata do Trybunału Skarbowego Wielkiego Księstwa Litewskiego¹⁶².

Również w 1726 r. grupa dziedzicznych poddanych biskupa Gosiewskiego z nieustalonych powodów wyszła z Polanicy do starostwa krzyczewskiego, należącego do księżnej Anny Radziwiłłowej. W kolejnych listach, kierowanych do niej od stycznia 1727 aż do końca 1728 r. upraszał, by „według deklaracji swej w Wilnie uczynionej” dała mu „ordynans do W[ielmożnego] Pana Gubernatora Krzyczewskiego, aby [jego – J.P.G.] wieczystych poddanych Polanickich [...] wydał, za pokazaniem sobie specyfikacji tychże”¹⁶³.

Gdy 19 lutego 1729 r. umarł biskup Karol Piotr Pancerzyński, ordynariusz wileński, kapituła ponownie wybrała na administratora diecezji biskupa Gosiewskiego, „dumnego i kapryśnego starca, z terminem na trzy miesiące i z przydaniem trzech doradców, bez których nic ważnego nie mógł poczynać”¹⁶⁴. Na Litwie panowało

¹⁵⁸ *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Powiat oławski*, red. E. Kołaczek, Warszawa 2013, s. 148. Informacje dot. fragmentu pieczęci uzyskane dzięki uprzejmości p. Marty Możejko (Izba Muzealna Ziemi Oławskiej).

¹⁵⁹ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 293.

¹⁶⁰ W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 162.

¹⁶¹ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 313; zob. też *Volumina legum*, t. 6, Petersburg 1860, s. 213–214.

¹⁶² *Volumina legum*, t. 6, s. 248.

¹⁶³ AGAD, AR, dz. V, sygn. 4568, s. 20, 31; zob. też *ibidem*, s. 10, 19, 29.

¹⁶⁴ W. Przyalgowski, *op. cit.*, s. 134. Wyznaczonymi przez kapitułę doradcami zostali: biskupi Jerzy Kazimierz Ancuta i Michał Jan Zienkowicz oraz ks. kanonik Aleksander Żebrowski; zob. *ibidem*.

powszechne przekonanie, że tym razem uda mu się otrzymać upragnioną nominację na biskupstwo wileńskie. Stało się jednak inaczej. Król August II starał się wówczas o poparcie swoich planów sukcesyjnych i chciał dla swojej sprawy pozyskać wpływowego biskupa krakowskiego Konstantego Felicjana Szaniawskiego. Przyjął więc przedłożoną przez niego rekomendację i na wileński wakans nominował jego rodzonego brata Jana Feliksa Szaniawskiego, biskupa chełmskiego¹⁶⁵. Ta decyzja została odebrana jako „poważne naruszenie praw, zastrzegających stanowiska litewskie dla Litwinów”¹⁶⁶ i wywołała wielkie oburzenie. Kapituła postanowiła „opierać się Szaniawskiemu, jako nieznanemu i obcemu, i żadną miarą nie dopuścić go do łaski pasterskiej” i jesienią tego samego roku skierowała „protestację do Rzymu, którą zaraz przedrukować i w obiegu puścić kazano”¹⁶⁷.

Była to już druga w ciągu zaledwie pięciu lat sytuacja, kiedy nadzieje biskupa Gosiewskiego na objęcie diecezji wileńskiej zderzyły się z twardymi realiami polityki Augusta II. Nie dziwi zatem fakt, że od tej pory jeszcze bardziej zaangażował się w działania litewskiej opozycji¹⁶⁸. Uzewnętrzniły się one już podczas nadzwyczajnego sejmku, który zebrał się 22 sierpnia 1729 r. w Grodnie. Niewiele wcześniej, w burzliwym okresie przedsejmowym, przyjechał do Polski nowy ambasador francuski Antoine-Felix markiz de Monti w celu przygotowania ponownej elekcji Stanisława Leszczyńskiego. Wiedział on, że „nominacja [...] Szaniawskiego na wileński wakans z pominięciem biskupa smoleńskiego [...] może spowodować zerwanie sejmku”¹⁶⁹.

Sejm został otwarty uroczystą mszą wotywną do Ducha Świętego w intencji rozpoczynających się obrad, pontyfikowaną jak na ironię losu przez biskupa Gosiewskiego. Zaledwie pięć dni później, na dzień przed obraniem marszałka, część posłów litewskich, z reprezentującym województwo wileńskie Janem Horainem na czele, zanegowała legalność sejmku i doprowadziła do przyjęcia manifestu zrywającego. Co prawda głównym powodem zerwania było nieakceptowane przez opozycję mianowanie Stanisława Poniatowskiego regimenterem koronnym i obawa, że otrzyma także urząd hetmana wielkiego, niemniej równie istotne znaczenie miało kierowane przez biskupa smoleńskiego „*desiderio* biskupstwa wileńskiego”¹⁷⁰. Monti nawiązał wówczas kontakt z przedstawicielami litewskiej

¹⁶⁵ E. Rostworowski, *O polską koronę. Polityka Francji w latach 1725–1733*, Wrocław–Kraków 1958, s. 112. Należy zaznaczyć, że biskup Jan Feliks Szaniawski w wielu opracowaniach omyłkowo nazywany jest drugim imieniem biskupa Konstantego: Felicjan. Poprawne imiona wskazane zostały w *Hierarchia Catholica...*, s. 157, 175.

¹⁶⁶ E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 112. Szerzej zob. W. Pawlikowska-Butterwick, *Znaczenie szlachectwa i wykształcenia przy obejmowaniu przez cudzoziemców wyższych godności kościelnych na Litwie w drugiej połowie XVI wieku*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 12, 2015, s. 19–30.

¹⁶⁷ W. Przywałowski, *op. cit.*, s. 135.

¹⁶⁸ E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 113.

¹⁶⁹ *Ibidem*, s. 171; zob. też W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 162.

¹⁷⁰ E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 173.

opozycji, wśród których kluczową rolę odgrywał biskup Bogusław. Obserwując przebieg obrad, „przyjął ich punkt widzenia, że należy systematycznie zrywać [...] wszystkie sejmy za życia Augusta [II]”¹⁷¹.

W zaistniałej sytuacji biskup Jan Feliks Szaniawski skierował zarówno do króla, jak i do papieża listy, w których dobrowolnie zrzekł się przyznanej godności i zrezygnował ze starań o objęcie diecezji wileńskiej. Niestety „mimo interwencji dyplomacji francuskiej w Rzymie na rzecz G[osiewski]ego”¹⁷², wiosną 1730 r. ordynariuszem wileńskim mianowany został Michał Jan Zienkowicz, sufragan żmudzki, co spotkało się z aprobatą kapituły. Wówczas biskup Bogusław, „najstarszy w kapitule prałat, widząc, że mu z rąk wyslizga się władza i urząd biskupi, cały gniew obrócił na Zienkowicza, jako współzawodnika swojego”¹⁷³.

Należy również odnotować, że jeszcze we wrześniu 1729 r. „ksiądz biskup smoleński, jako administrator biskupstwa wileńskiego w całym województwie wileńskim wszystkie meczety popieczętować kazał [...] pociągając [Tatarów litewskich – J.P.G.] do odpowiedzialności i kar za to, że się dotąd ważyli chrześcijańską czeladką posługiwać i w poddaństwie swoim trzymać chłopów ruskiej religii pod groźbą, że ich żonki i dzieci w pień wycinać będą”¹⁷⁴. Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, „obruszony zbytnią gorliwością lekkomyślnego prałata w chwili, gdy wojna od Turcyi grozi, a kraj do niej wcale nie przysposobiony”¹⁷⁵, starał się za pośrednictwem „znakomitszych osobistości powiatu oszmiańskiego”¹⁷⁶, w tym kanclerza Michała Wiśniowieckiego i podkanclerzego Michała Czartoryskiego, upomnieć biskupa Gosiewskiego „aby jego zapał apostolski nie był początkiem jakiegoś ognia na Litwie i na dalszy czas zgubą ojczyzny”¹⁷⁷.

Nominacja biskupa Michała Jana Zienkowicza przyczyniła się do niebywałego skandalu. Podczas obiadu wydanego z tej okazji przez księdza kanonika Krzysztofa Białozora 21 maja 1730 r. pomiędzy nominatem i biskupem Gosiewskim, któremu trudno było pogodzić się z tym, że już po raz trzeci nie dostał infuły, doszło do awantury zakończonej rękoczynami. Jej bezpośrednim powodem było

¹⁷¹ *Ibidem*, s. 172–173; zob. też W. Kriegseisen, *Sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej do 1763 roku. Geneza i kryzys władzy ustawodawczej*, Warszawa 1995, s. 143; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341; J. Lechicka, *Stronnictwa polityczne i opozycja litewska w latach 1725–1736*, w: *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie*, Lwów 1935, s. 82–86; K. Kantecki, *Po zgonie Augusta II*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 5, 1877, s. 881.

¹⁷² E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341; zob. też *idem*, *O polską koronę...*, s. 184–185.

¹⁷³ W. Przyłgowski, *op. cit.*, s. 135.

¹⁷⁴ K. Kantecki, *Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, ojciec Stanisława Augusta*, t. 1, Poznań 1880, s. 113.

¹⁷⁵ *Ibidem*, s. 113–114.

¹⁷⁶ *Ibidem*, s. 114.

¹⁷⁷ *Ibidem*.

wzniesienie przez biskupa Zienkowicza toastu za zdrowie biskupa krakowskiego Konstantego Szaniawskiego. Wówczas biskup Bogusław zdenerwował się i „w przytomności bardzo wielkiego zgromadzenia słowy obraźliwymi [nominata] dotykać począł”¹⁷⁸. Nie wiadomo, jaka była odpowiedź Zienkowicza: czy rzeczywiście „odpowiadał mu skromnie”¹⁷⁹, czy jednak w sposób, który spowodował jeszcze ostrzejszą kłótnię¹⁸⁰. Tak czy inaczej, biskup Gosiewski „wpadłszy w pasję [...] dał [mu] w łeb kieliszkiem i okrwawił [po czym] rzucił butelką [...] ale Pan Bóg strzegł, że chybił”¹⁸¹. Nie można też wykluczyć, że zdarzenie to miało jeszcze bardziej drastyczny przebieg. W aktach kapituły wileńskiej zapisano bowiem, że biskup smoleński „butelką pełną wina cisnął mu w oczy i rozbił ją na twarzy, cztery znaczne rany zadawszy i skrwawiwszy”¹⁸². Nie wiadomo też, jak biskup Zienkowicz zareagował na ten niespodziewany atak: czy również „replikując kieliszkiem i faszka skaleczył Gosiewskiego w policzek”¹⁸³, czy tylko „ciężko [...] skrzywdzony w samym zapędzie porwał kieliszek i chciał go mu odcisnąć, ale od drugich utrzymany, kieliszek strzaskał w rękę”¹⁸⁴. Już 25 maja kapituła „po długich debatach i wywodach prawnych”¹⁸⁵ nałożyła na biskupa Gosiewskiego suspensę i odsunęła go od administrowania diecezją, wybierając na jego miejsce biskupa Jerzego Kazimierza Ancutę, natomiast wobec biskupa Zienkowicza orzekła, że „według prawa [...] nominat nie jest w żadnej kłątwie”¹⁸⁶, a zatem „może ze spokojnem sumieniem odprawiać mszę św.”¹⁸⁷. W odpowiedzi na decyzję kapituły biskup Bogusław zgłosił protest do akt konsystorskich oraz zwrócił się ze skargą do rezydującego w Warszawie nuncjusza papieskiego, który jednak „oświadczył, że póki się nie pogodzą i jeden drugiego nie przeproszą, póty z Rzymu nie wyjdzie potwierdzenie dla jednego, i suspensa nie będzie zdjęta z drugiego”¹⁸⁸. Można stwierdzić, że niezależnie od faktycznego przebiegu tego zdarzenia, ukarani zostali *de facto* obydwaj.

Zaistniała sytuacja stanowiła z pewnością poważne ryzyko dla współpracy biskupa smoleńskiego z Montim. Można więc przypuszczać, że perspektywa kolejnego sejmu przyspieszyła decyzję Gosiewskiego o przeproszeniu Zienkowicza¹⁸⁹. Kapituła przyjęła jego gotowość do układów i ugody, jednak nie przywróciła

¹⁷⁸ *Summaryjny wypis...*, s. 124.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Zob. W. Przyałowski, *op. cit.*, s. 136; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 341.

¹⁸¹ AGAD, AR, dz. XLV, nr 1962, za: E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 185.

¹⁸² *Summaryjny wypis...*, s. 124.

¹⁸³ E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 185.

¹⁸⁴ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 302; *Summaryjny wypis...*, s. 124.

¹⁸⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 302.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ W. Przyałowski, *op. cit.*, s. 136; zob. też E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 185.

¹⁸⁹ E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 185.

mu funkcji administratora *sede vacante*. Rozmowy zakończyły się zgodą i sufragan białoruski „wyznał przed [nominatem – J.P.G.] niepomiarkowaną swoją popędlliwość i obiecał przeprosić”¹⁹⁰. Zgodnie z zapowiedzią 17 sierpnia „nastąpił w Wilnie uroczysty akt pojednania; do kaplicy zamkowej św. Kazimierza zjechali się wobec całej kapituły i trybunału kommissarze, proboszczowie jezuicki i misyonarski, wyznaczeniu na to od nuncyatury. Przy nich powtórnie i publicznie Gosiewski Zienkowicza przeproszał [...] Zienkowicz obrazę dla Chrystusa darował i obadwaj biskupi uścisnęli się nawzajem”¹⁹¹. Odnotowano, że był to rzadki „przypadek takich przeprosin w kraju, w którym każdy robił się ogniskiem życia, każdy na najwyższym stawiał się miejscu”¹⁹².

Biskup Gosiewski wiedząc, że stracił bezpowrotnie szanse na objęcie diecezji wileńskiej, stał się jeszcze bardziej zawziętym wrogiem Augusta II i mocniej zaangażował się w realizację inspirowanych przez Francję działań. Już 14 października 1730 r. doprowadził do zerwania sejmku nadzwyczajnego, otwartego w Grodnie niespełna dwa tygodnie wcześniej. Gdy tylko Monti przyjechał do Grodna, biskup Bogusław przekazał grupie posłów otrzymane od niego instrukcje, a po wykonaniu zadania także zapłatę. Na zrywanie sejmów w ostatnich latach panowania króla Augusta II ambasador francuski przeznaczał każdorazowo sumę w wysokości 60 tys. liwrow¹⁹³.

Podobnie stało się w przypadku kolejnego sejmku, także ekstraordinaryjnego. Zebrał się on w Warszawie 18 września 1732 r. i został zerwany już 2 października, przed obraniem marszałka. Tak jak dwa lata wcześniej, biskup Gosiewski otrzymał 60 tys. liwrow na opłacenie grupy szesnastu współpracujących posłów. Ponadto „wraz z Antonim Sapiehą otrzymał [...] 1000 czerwienców od posła rosyjskiego Friedricha von Löwenwolde oraz sam [...], jako «osobną nagrodę», 4 pary soboli i 100 czerwienców”¹⁹⁴. Czwarty z rzędu sejm nadzwyczajny rozpoczął się 26 stycznia 1733 r. w Warszawie¹⁹⁵. Biskup smoleński, a także Antoni Kazimierz Sapieha, starosta merecki i Marcján Michał Ogiński, kasztelan witebski, byli gotowi do ponownego wykonania ustalonego wcześniej planu, jednak tym razem nie udało się im zablokować wyboru marszałka sejmku¹⁹⁶. Pomimo tego sejm został przerwany 2 lutego z powodu śmierci króla Augusta II. Biskup Gosiewski

¹⁹⁰ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314. Co ciekawe, W. Przyalgowski podaje, że to biskup Zienkowicz „pierwszy rękę wyciągnął do zgody”; zob. *idem, op. cit.*, s. 136.

¹⁹¹ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 208–212; W. Kriegseisen, *op. cit.*, s. 143–144; W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 162.

¹⁹⁴ Zob. E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 342; *idem, O polską koronę...*, s. 303–305, 307.

¹⁹⁵ W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 163; zob. też W. Kriegseisen, *op. cit.*, s. 144.

¹⁹⁶ W. Kriegseisen, *op. cit.*, s. 312, 316.

znalazł się w gronie osób składających swój podpis pod aktem, w którym prymas Teodor Potocki ogłosił tę śmierć całej Rzeczypospolitej¹⁹⁷.

Podczas bezkrólewia biskup Bogusław Gosiewski pozostał w Grodnie z księciem Michałem Wiśniowieckim, regimentarzem wojsk litewskich. Następnie został powołany przez prymasa na sejm konwokacyjny, który zebrał się w Warszawie pomiędzy 27 kwietnia i 23 maja 1733 r. Tam podpisał konfederację generalną, zastrzegając prawa i przywileje kościelne¹⁹⁸. We wrześniu 1733 r. był obecny na sejmie elekcyjnym w Warszawie. Podczas głosowania przeprowadzonego 12 września udzielił swojego poparcia Stanisławowi Leszczyńskiemu¹⁹⁹.

Po wyjeździe, a właściwie ucieczce króla 22 września 1733 r. z Warszawy do Gdańska udał się tam w ślad za nim wraz z jego stronnikami. Cztery dni później przejeżdżał przez Toruń razem z Marcjaniem Ogińskim, wojewodą witebskim oraz Józefem Scypionem, marszałkiem sejmu konwokacyjnego. Po przekroczeniu Wisły z dość silną eskortą pojechał dalej w kierunku Bydgoszczy²⁰⁰. Jeszcze przed 14 października powrócił z Gdańska do Wilna, aby przekazać kapitule „wiadomość o obiorze Leszczyńskiego [...] zdobywaniu Warszawy przez Moskwę i mężnej obronie, oraz o próżnych usiłowaniach stanu świeckiego na uciśnienie duchownych”²⁰¹. Jako zwolennik króla Stanisława Leszczyńskiego 5 kwietnia 1734 r. podpisał konfederację generalną „województw y powiatów Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego, na obronę ginącej wiary świętej katolickiej, wolności, praw y swobód, dóbr szlacheckich, duchownych y świeckich”²⁰². Rok później, 22 lutego 1735 r., wraz z biskupem Zienkowiczem oraz „z wielką częścią duchownych prałatów odstąpiwszy już od diecezji swoich, kościołów i chwały bożej (nie mogąc dłużej wytrzymać opresyj moskiewskich) rejterowali się”²⁰³ do przebywającego w Królewcu króla Leszczyńskiego, spodziewając się „iustam dexteram Domini et

¹⁹⁷ Zob. W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 163; E. Rostworowski, *O polską koronę...*, s. 316–318; *idem*, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 342; *Volumina legum*, t. 6, s. 284–286; S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314.

¹⁹⁸ Zob. *Constitutiones Comitiorum Pacificationis Extraordinariorum per duas Hebdomadas Varsaviae habitorem et in diem vigesimum quintum mensis Junii Anno Domini [1736]*, Varsaviae 1736, s. 56; *Konstytucje Seymu Pacificationis Dwuniedzielnego, Extraordynaryjnego Warszawskiego Roku Pańskiego [1736]*, Warszawa 1736, s. 32; *Volumina legum*, t. 6, s. 286–301; zob. też S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314; W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 163; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 308; *Summaryjny wypis...*, s. 126.

¹⁹⁹ J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, *op. cit.*, s. 62.

²⁰⁰ J. Dygdała, *Bydgoski epizod w życiu Stanisława Leszczyńskiego – wokół ucieczki króla do Gdańska we wrześniu 1733 roku*, „Zapiski Historyczne” 79, 2014, nr 2, s. 81; zob. też S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314.

²⁰¹ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 308.

²⁰² F. Sliessiūnas, *The General Confederation of the Grand Duchy of Lithuania (1734–1736)*, „Lithuanian Historical Studies” 8, 2003, s. 62, 68; zob. też A. Boniecki, *op. cit.*, s. 316.

²⁰³ *Korespondencja Józefa Andrzeja Załuskiego, 1724–1736*, oprac. B. Kupść, K. Muszyńska, Wrocław 1967, s. 261.

Il. 1. Portret ks. Bogusława Korwina Gosiewskiego przed 1700 r.; Ł. Żyźmiński, *Incomprehensibile Et Ineffabile SS. Triadis Arcanum Thesibus Theologicis Adumbratum [...] Boguslao Corvino Gosiewski [...] Dedicatum*, Vilnæ 1700, k. tabl.

vindictam²⁰⁴. Przebywał tam aż do jego abdykacji²⁰⁵ i wrócił do Wilna dopiero pomiędzy 27 stycznia a 15 kwietnia 1736 r., po uznaniu króla Augusta III²⁰⁶.

Przed wyjazdem biskup Gosiewski „złożył u Misyonarzy swoje srebra, klejnoty i pieniądze”²⁰⁷. Gdy wrócił, kapituła wileńska pokwitowała mu spłatę długu

²⁰⁴ *Ibidem*.

²⁰⁵ E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 342; S. Załęski, *op. cit.*, s. 1476. Niewykluczone, że poza Królewcem biskup Gosiewski przebywał także w Tylży; zob. J. Giżycki, *O misjonarzach w Wilnie...*, s. 848.

²⁰⁶ S. Załęski, *op. cit.*, s. 1476; A. Macuk, *Polityka rosyjska w Rzeczypospolitej w 1733 roku a kandydatura „Piasta”*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 29, 2014, nr 2, s. 67–68.

²⁰⁷ J. Giżycki, *O misjonarzach w Wilnie...*; zob. też E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 342.

Il. 2. Portret biskupa Bogusława Korwina Gosiewskiego przed 1744 r.; S. Rosiak, *Prowincja litewska Sióstr Miłosierdzia: szkic z dziejów martyrologii Kościoła katolickiego pod zaborem rosyjskim*, Wilno 1933, s. 211.

w wysokości 8250 zł, zabezpieczonego zastawem ustanowionym na posiadanym przez niego majątku Jatwież w powiecie grodzieńskim²⁰⁸. Nawet w tych trudnych latach, pełnych politycznych zawirowań, biskup Bogusław nie zapominał o sprawach związanych z bieżącym gospodarowaniem dobrami ziemskimi: w lipcu 1732 r. starosta merecki Antoni Sapieha oddał mu w zastaw za 33 tys. zł majątności Konnę i Horewicze w powiecie wołkowyskim²⁰⁹.

W maju 1737 r. „zasiadał [jako komisarz z senatu – J.P.G.] w komissyji grodzieńskiej [...], której celem było uchwalić sposoby powiększenia wojska”²¹⁰. Razem z biskupami Józefem Sapiehą i Aleksandrem Horainem został przez kapitułę

²⁰⁸ T. Račiūnaitė, *Lukiškių Dievo Motinos ikonos atodanga...*, s. 71.

²⁰⁹ K. Ożarowski, *Sapiehowie...*, t. 3, s. 180.

²¹⁰ S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314.

wileńską wybrany na posła na sejm zwyczajny, który zebrał się w Warszawie od 6 października do 17 listopada 1738 r.²¹¹

Również w 1737 r. wydane zostało drukiem dzieło poświęcone cudownemu wizerunkowi Matki Boskiej Łukiskiej²¹². Autor nieprzypadkowo zadedykował je biskupowi Gosiewskiemu. Należy bowiem pamiętać, że pierwotnie obraz ten był własnością jego ojca Macieja, który, jak już wspomniano, przywiózł go na Litwę ok. 1649 r. Po jego śmierci brat biskupa Bogusława, Wincenty, przekazał ikonę sejneńskim dominikanom, skąd później trafiła do wileńskiego kościoła św. św. Filipa i Jakuba, stojącego przy placu Łukiskim²¹³. Biskup Gosiewski był z pewnością inicjatorem i fundatorem tej publikacji. Można powiedzieć, że z jednej strony stanowiła ona publiczny wyraz wdzięczności za pomoc i łaski cudownie okazywane przez Matkę Bożą całemu Wielkiemu Księstwu Litewskiemu, z drugiej jednak bez wątpienia była także swoistym upamiętnieniem jego własnych zasług i podkreśleniem jego znaczenia²¹⁴.

Z kolei 31 lipca w teatrze w Witebsku wystawiono dedykowaną biskupowi Gosiewskiemu sztukę, zatytułowaną *Szlachetny kamień w dziobie kruka Gosiewskich, wieńczący rodowy pierścień Korwinów*²¹⁵. Z wydanego drukiem programu wiadomo, że była ona poświęcona pamięci najbardziej zasłużonego przedstawiciela rodu, wojewody smoleńskiego Aleksandra, fundatora kolegium jezuickiego w Witebsku²¹⁶, niemniej bez wątpienia miała też na celu uhonorowanie biskupa Bogusława jako dobrodzieja tej fundacji²¹⁷.

W obydwu wymienionych powyżej publikacjach przedstawiono wizerunek herbu biskupa Bogusława. W jego osobistym znaku używany przez Gosiewskich herb

²¹¹ K. Ożarowski, *Sapiehowie...*, t. 3, s. 180, 270; W. Konopczyński, *op. cit.*, s. 164.

²¹² R. Śmiarowski, *op. cit.*

²¹³ Zob. przyp. 20.

²¹⁴ T. Račiūnaitė, *Lukiškių Dievo Motinos ikonos atodanga...*, s. 71.

²¹⁵ *Gemma in rostris Gosieviani alitis avitum Corvinorum annulum coronans post saecularem annorum evolutionem ad fundatorium nomen illustrissimi excelentissimi domini Boguslai Corvini Gosiewski, episcopi Smolenscensis, reversa, olim illustrissimi excelentissimi domini Alexandri Corvini Gosiewski fundatoria manu gestata nunc perillustri tulliano-apolineae iuventuti Athenaei Gosieviano-Vitebscensis metam metagymnastico actu consignans*, Vilnæ 1737; zob. też S. Bednarski, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*, Kraków 1933, s. 433; L. Simon, *Dykcjonarz teatrów polskich czynnych od czasów najdawniejszych do roku 1863*, Warszawa 1935, s. 107; W. Korotaj, *Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej: bibliografia*, t. 2: *Programy drukiem wydane do r. 1765*, cz. 1: *Programy teatru jezuickiego*, Wrocław 1976, s. 573–574; A. Мальдзіс, *На скрыжаванні славянскіх традыцый: літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII–XVIII ст.)*, Мінск 1980, s. 152; M. Каладзінскі, *Гісторыя беларускага тэатра*. т. 1. *Беларускі тэатр ад вытокаў да кастрычніка 1917 г.*, Мінск 1983, s. 136.

²¹⁶ S. Załęski, *op. cit.*, s. 1410–1411.

²¹⁷ Zob. J. Giżycki, *Materyały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*, Kraków 1905, s. 174.

Ślepowron, przedstawiający w polu błękitnym kruka, stojącego z podniesionymi skrzydłami na srebrnej podkowie oświetlonej krzyżem kawalerskim i trzymającego w dziobie złoty pierścień²¹⁸, zgodnie z zasadami heraldyki kościelnej, został udostojniony przez dodanie nad tarczą infuły oraz krzywaśni pastorału, a także zielonego biskupiego kapelusza, ozdobionego plecionymi sznurami z dwunastoma chwostami, umieszczonymi po sześć po obydwu jej stronach²¹⁹.

Pomimo sędziwego wieku biskup Gosiewski nadal z całą stanowczością pilnował swoich spraw majątkowych. W ostatnich latach życia był też zamieszany w działania, które można by już nawet zakwalifikować jako kryminalne. W niektórych z nich brał także udział wspomniany wcześniej bratanek biskupa, Antoni Aleksander Gosiewski, starosta połągowski.

I tak: 9 września 1737 r. biskup Bogusław został pozwany przez Annę z Chreptowiczów Kryszpinową, kasztelanową księstwa żmudzkiego, „*in assistentia* [...] opiekunów Jeymości”²²⁰. Domagała się ona „nagrodzenia szkód expens prawnych” i żądała, by „pozwany [...] *in futura iuris incidentia* pomienionych poddanych, których *sub pænis* stawił, determinował”²²¹.

Kilka miesięcy później, 5 maja 1738 r. przed sądem grodzkim powiatu wileńskiego stawił się Franciszek Okuszeko ze skargą na biskupa Bogusława Gosiewskiego. Zeznał, że Antoni Gosiewski zajechał jego dobra w powiecie orszańskim, a jego samego porwał i wywiózł do Wilna, gdzie „biskup smoleński w kamienicy swej okowanego trzymał *stante qua detentione*”²²². Wydarzenie to było finałem sporu powstałego już trzy lata wcześniej na tle rozliczeń handlowych. Dwa lata później, 16 marca 1740 r., stawił się przed sądem ks. Aleksander Pukien, kanonik wileński i proboszcz kowieński. Oskarżył biskupa Gosiewskiego „jako *ad præsens* tenentariusza majątności kapitulnych Ponar i Suderwy [...] z jeziorami nazwanymi Rzesza i Wilnoie” o zorganizowanie napadu, podczas którego jego ludzie w liczbie blisko stu „ze strzelbą i ręcznym orężem do boju należącym po nieprzyjacielsku” miejscowych rybaków i inne osoby „niepochrześcijańsku pobili, i od niewodu odpędziwszy ryby, niewód z rekwizytami do niego należącemi [zabrali, czyniąc] jawny gwałt i violencyą”²²³.

²¹⁸ W. Kojalowicz, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach których familie stanu rycerskiego w prowincyach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają*, Kraków 1897, s. 282; zob. też F. Rzepnicki, *Vitæ præsulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res præcipuæ illorum temporibus gestæ ad annum 1760. Origo ecclesiarum cathedralium quatuor libris comprehensæ opera*, t. 3, Posnaniae 1763, s. 221, 287.

²¹⁹ R. Śmiarowski, *op. cit.*, k. A1v; *Gemma in rostris Gosieviani...*, k. A1v. Na temat herbów używanych przez duchownych zob. W. Wójcik, *Heraldyka kościelna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 730–734.

²²⁰ GDGAM, KII 15113/5.

²²¹ *Ibidem*.

²²² LVIA, f. 21, op. 1, nr 93, k. 534–535.

²²³ LVIA, f. 21, op. 1, nr 95, k. 205–206v.

W 1742 r. doszło do jeszcze poważniejszych w skutkach wydarzeń. Nie dotyczyły one jednak bezpośrednio biskupa Bogusława, tylko jego bratanka Antoniego Aleksandra i innych osób pozostających w jego służbie. Wpierw 18 października 1742 r. Michał Jastrzębski oraz Bogusław i Anna Wojnowscy złożyli skargę na biskupa Gosiewskiego, oświadczając, że jego słudzy Franciszek Wojciechowski i Szymon Jaworowski dopuścili się przemocy w karczmie w Antowilu w powiecie wileńskim, w której nocowali wraz z czeladzią²²⁴. Później Mikołaj Dowbor, podwładny starosty połągowskiego, „niepamiętając na Boga i na krew szlachecką”²²⁵, brutalnie pozbawił życia Jerzego Błażejewicza, który najechał dobra Godziszki w powiecie wilkomierskim²²⁶. Podczas procesu przeprowadzonego 26 listopada małżonkowie Wojnowscy podkreślali w oskarżeniu, że sprawcy dokonali tego aktu przemocy na polecenie swoich panów. Dekret inkwizycyjny w tej sprawie został wydany już 17 grudnia²²⁷.

Na początku 1743 r. słudzy biskupa Gosiewskiego ponownie napadli na rybaków: tym razem nad jeziorem Żałosa w pobliżu Niemenczyna. Odebrali im warte 16 talarów sieci oraz siekiery i inne narzędzia do połowu podlodowego. Protest w tej sprawie odnotowany został w księgach wileńskiego sądu grodzkiego pod datą 15 lutego²²⁸. Z kolei w połowie 1743 r. miała miejsce odwrotna sytuacja. W należących do biskupa Bogusława dobrach Powiewiórka w powiecie oszmiańskim doszło do pobicia jego podwładnych, w tym ciężarnej szlachcianki, która wskutek tego straciła dziecko. Wobec zaistniałej sytuacji sam biskup Gosiewski 5 lipca złożył w sądzie protest na „Salomona Seyferta, obersztleytnanta artylerii W[ielkiego] K[sięstwa] L[itewskiego] [...], Jana Bemma, porucznika [...], tudzież na [...] S[z]ymona Somoraka, kaprała, jako samego pryncypała violatora, zajezdника i kryminalistę, i innych żołnierzów”²²⁹.

Na marginesie warto także wspomnieć, że trudny charakter biskupa Bogusława, nasilający się wraz z wiekiem, został nawet odnotowany w aktach kapituły wileńskiej. Zapisano w nich, że 13 marca 1743 r. „zasiadł nie do swego stallum, przyczem sfukał kanonika Szczukę, podającego mu, po Ewangielji, mszał do pocałowania”²³⁰. Ta z pozoru błaha sytuacja stanowi pewnego rodzaju potwierdzenie opinii, że będąc „wielce szanowany szkodził jednak sobie niepohamowaną gwałtownością i szorstkością w obejściu się”²³¹.

²²⁴ LVIA, f. 21, op. 1, nr 97, k. 907–908v.

²²⁵ *Ibidem*, k. 1029–1030v; zob. też D. Burba, *Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir baismės Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje*, Kaunas 2010, s. 88.

²²⁶ LVIA, f. 21, op. 1, nr 97, k. 1029–1030v.

²²⁷ *Ibidem*, k. 1162–1165v.

²²⁸ LVIA, f. 21, op. 1, nr 98, k. 136–137v, 285–286v; zob. też D. Burba, *op. cit.*, s. 138.

²²⁹ LVIA, f. 21, op. 1, nr 98, k. 506–507v.

²³⁰ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 322.

²³¹ *Idem*, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 85.

Jeszcze w tym samym roku w święto św. Jana Chrzciciela, tj. 24 czerwca, biskup Gosiewski dał „arędarzom w miasteczku [...] Sopoćkiniach mieszkającym” kontrakt na „szynki piwne i gorzałczane [...] na lat trzy po sobie następujących [...] za sumę złotych polskich trzy tysiące, którą sumę powinni ciż arędarze co rocznie dwoma wypłacać ratami, to jest: [...] w dzień Bożego Narodzenia złotych pięćset [i] w dzień św. Jana [...] także złotych pięćset”²³². Zapewnił ich jednocześnie, że „takowąż sumę aż do expiracyi tego kontraktu wypłacając, wolni będą [...] wszelkich sobie przy szynku wynajdywać pożytków bez żadnej ni od kogo przeszkody” oraz zastrzegł, aby „żaden tak Chrześcijanin jako i Żyd mieszkający w Sopoćkiniach żadnych trunków nie ważył się robić na przeszkodę arędarzom, *excepto* na własną swoją potrzebę, i to oddawszy do tychże arędarzów od kwarty robienia piwa tyńf jeden”²³³.

U schyłku życia, pomiędzy 10 i 12 lutego 1744 r. biskup Gosiewski wziął jeszcze udział w zwołanym przez biskupa Zienkowicza ostatnim przed rozbiorami synodzie diecezjalnym²³⁴. Mimo to nie został wymieniony w schematyzmie, który po synodzie został wydany drukiem wraz z jego uchwałami. Zawarty w nim wykaz wszystkich członków kapituły, oficjalistów diecezjalnych i katedralnych oraz plebanów wskazuje, że proboszczem w Oszmianie był już ks. Andrzej Markiewicz, natomiast w Oniksztach ks. kanonik Jan Łopaciński. Oznacza to, że dokumenty synodu zostały opublikowane już po śmierci biskupa Gosiewskiego²³⁵.

Biskup Bogusław Korwin Gosiewski zmarł w swoim wileńskim pałacu 23 czerwca 1744 r., tj. w wigilię święta św. Jana Chrzciciela²³⁶. Zachowane dokumenty pozwalają przypuszczać, że był świadomy zbliżającego się kresu swojego życia. Przed śmiercią zdążył m.in. pożegnać się z biskupem Józefem Stanisławem Sapiehą²³⁷. Uporządkował także sprawy doczesne, fundując ze swojego majątku „szpital dla ubogich chorych, a mianowicie po ulicach i pod murami leżących, nie zaraźliwą

²³² GDGAM, KII 8794.

²³³ *Ibidem*.

²³⁴ W. Przyalgowski, *op. cit.*, s. 152; J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 137–141; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 342; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne” 5–6, 1987–1988, s. 44.

²³⁵ *Synodus Diœcesana Vilnensis ab Illustrissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo Domimo D. Michaele Joanne Zienkowicz Dei & Apostolicæ Sedis Gratia Episcopo Vilnensi. In Ecclesia Sua Cathedrali Anno Domini MDCCXLIV Diebus 10, 11, 12 M. Febr. celebrata. Vilnæ Sac. Reg. Majestatis Academ. Soc. Jesu.*

²³⁶ W większości opracowań wskazano, że Bogusław Gosiewski zmarł 24 VI 1744 r.; zob. S. Orgelbrand, *Gosiewski Bogusław...*, s. 314; E. Rostworowski, *Gosiewski Bogusław Korwin...*, s. 342; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 323. Relacje świadków wskazują jednak, że zgon miał miejsce już dzień wcześniej; zob. S. Rosiak, *op. cit.*, s. 211; K. Prokop, *Sakry i sukcesja święceń...*, s. 218; *idem*, *Wiadomości o polsko-litewsko-ruskiej hierarchii...*, s. 34; *Z dawnych podróży...*, s. 102.

²³⁷ K. Prokop, *Wiadomości o polsko-litewsko-ruskiej hierarchii...*, s. 34; *Z dawnych podróży...*

jednak chorobę mających²³⁸ oraz zadbał o wieczne, wskazując w swojej ostatniej woli, że pragnie umierać „świętymi sakramentami spowiedzi, pokuty, communiji ś[więtej] i ostatecznego namaszczenia uzbrojonym²³⁹”.

Testament Bogusława Gosiewskiego stanowi świadectwo jego ufności w Boże miłosierdzie, jak również tego, że w ostatnich dniach swojego życia zdawał sobie sprawę, że nie zawsze postępował zgodnie z nakazami wiary. Wobec nadchodzącej śmierci dziękował Bogu, że go „dostojeństwem biskupim i innymi darami, tak co [do] duszy, jako co do ciała obdarzył²⁴⁰. Wyznał, że brzydzi się „wszystkimi [...] grzechami [...] od młodości [...] aż do tej godziny kiedy kolwiek i jako kolwiek popełnionemi²⁴¹ i przeproszał Wszechmocnego za „wszelkie [...] niedbalstwa w służbie Jego, do której według powołania [był] obowiązany²⁴². Wyraził również życzenie, aby jego ciało „było zwyczajnym obrzędem bez wielkiej światowej pompy [...] pogrzebione w kościele wielebnych [...] xięży kapłanów Congregationis Missionis [gdzie] dawno sobie obrał *sepulchrum*²⁴³. Można wobec tego przyjąć, że podobnie jak jego zmarła sześć lat wcześniej siostra, Petronela Grothusowa²⁴⁴, został pochowany w kościele Wniebowstąpienia Pańskiego w Wilnie, a nie katedrze św. Władysława i św. Stanisława, będącej tradycyjnym miejscem pochówku biskupów wileńskich²⁴⁵. Dowodzi tego także fakt, że właśnie w tym kościele, należącym do Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, z którymi był związany przez całe swoje życie, znajdował się upamiętniający jego osobę portret²⁴⁶.

Niewątpliwie największą zasługą biskupa Gosiewskiego było „ufundowanie szpitala pod dyrekcją szarych sióstr²⁴⁷. Wiedząc, że „istniejące w Wilnie szpitale nie wystarczają na potrzeby cierpiącej ludności, i że mnóstwo ubogiego ludu pada ofiarą chorób, a jeszcze bardziej cyrulików, znachorów i czarownic, postanowił choć w części zaradzić złemu²⁴⁸. Niespełna tydzień przed swoją

²³⁸ LMAVB, Vilniaus kapitulos dokumentų fondas, 1744, f. 43–20600, k. 1.

²³⁹ LMAVB, Vilniaus kapitulos dokumentų fondas, 1744, f. 43–26617, k. 1v.

²⁴⁰ *Ibidem*, k. 1.

²⁴¹ *Ibidem*.

²⁴² *Ibidem*.

²⁴³ *Ibidem*, k. 1v.

²⁴⁴ J. Giżycki, *O misjonarzach w Wilnie...*, s. 935.

²⁴⁵ Zob. K. Prokop, *Nekropolie biskupie w nowożytnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Kraków–Warszawa 2020, s. 106, 144.

²⁴⁶ S. Rosiak, *op. cit.*, s. 211.

²⁴⁷ *Z dawnych podróży...*, s. 102. Określenie „szare siostry” odnosi się do Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo nazywanych również „szarytkami” (franc. *charité* – miłosierdzie).

²⁴⁸ W. Zahorski, *Pierwsze szpitale wileńskie (Kartka z historii Szpitalnictwa w Wilnie)*, „Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego” 1, 1925, s. 70; zob. też *Szpitale Sióstr miłosierdzia w Wilnie*, „Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej” 8, 1822, s. 729–735; J. Giżycki, *Z przeszłości obydwóch Zgromadzeń w zaborze rosyjskim. XX. Misyjonarze w Wilnie*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo” 21, 1915, nr 1–2, s. 90–120; S. Rosiak, *op. cit.*, s. 211; A. Schletz, *Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Karta z dziejów społecznych*

śmiercią, 18 czerwca 1744 r.²⁴⁹, „zostając przy dobrej rekolekcji zmysłów *ex libera voluntate et dispositione*”, darował na ten cel „summy gotowej [...] sto tysięcy złotych *currentis moneta*”, a także swój „pałac [...] na ulicy Sawicz będący, ze wszystkimi placami, kamienicami i jego circumferencjami”²⁵⁰. Należy pamiętać, że ta „fundacja *de nove radice in fundamento* prawa pospolitego *rite, et legitime* uczyniona”²⁵¹ była właściwie wykonaniem zapisów testamentu Teresy z Gosiewskich z 1709 r. i prawdopodobnie także spełnieniem ostatniej woli siostry biskupa, Petroneli Grothusowej, co sam podkreślił, stwierdzając, że czyni fundację, „stosując się do pobożnej intencji antecessorów [swoich]”²⁵². Zapewne dlatego poza wskazaniem, że ustanawia ją z własnego majątku, co było wymogiem ważności fundacji na gruncie konstytucji z 1635 r., przywołanej w powołującym ją akcie²⁵³, nadmienił także, że pałac został przez niego odziedziczony, podczas gdy pozostałe nieruchomości zostały nabyte z jego własnych środków. Zarząd przyszłego szpitala przekazał księżom z wileńskiego domu Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, wskazując imiennie ówczesnego superiora ks. Łukasza Tykwińskiego. Sam szpital powierzył opiece biskupa wileńskiego Michała Jana Zienkowicza, jak również księcia Michała Wiśniowieckiego, hetmana wielkiego litewskiego i wojewody wileńskiego, a także przysłych biskupów i wojewodów wileńskich, obligując ich i prosząc, aby „*in futurum per indebitos usurpatores* ruinowana, znoszona ani *in dubium* wetowana nie była”²⁵⁴.

Troszcząc się o przyszłe utrzymanie szpitala, biskup Bogusław zobowiązał księży misjonarzy, aby za przekazane środki nabyli wolne od jakichkolwiek obciążeń dobra ziemskie dla zapewnienia fundacji odpowiednich dochodów. Prosił także, żeby chorzy, którzy będą w nim przebywali, pamiętali o nim oraz o jego przodkach i „*ad maiestatem divinam* modlili się, ofiarując Panu Bogu swoje nędze, mizerye, choroby i wszystkie dolegliwości”²⁵⁵. Ponadto „darował biskup Misjonarzom część tych klejnotów, które u nich w depozycie były”²⁵⁶.

Trzy dni później, 20 czerwca 1744 r., dokument fundacyjny „zgodnie z przepisami wówczas obowiązującymi, został przez biskupa wileńskiego zgłoszony i zaprzysiężony przed aktami, uzyskując moc prawną”²⁵⁷. Szpital rozpoczął działalność

Kościola, „Nasza Przeszłość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 12, 1960, s. 59–172; R. Trimonienė, *Gailestingųjų seserų kongregacija Vilniuje ir jos karitatyvinė veikla 1744–1808 metais*, „Inter-studia Humanitatis” 18, 2015, s. 58–79.

²⁴⁹ Zob. S. Rosiak, *op. cit.*, s. 201; R. Trimonienė, *op. cit.*, s. 63.

²⁵⁰ LMAVB, Vilniaus kapitulos dokumentų fondas, 1744, f. 43–20600, k. 1.

²⁵¹ *Ibidem*, k. 2.

²⁵² *Ibidem*, k. 1; zob. też *Z dawnych podróży...*, s. 102.

²⁵³ *Volumina legum*, t. 3, Petersburg 1859, s. 405–406 (f. 855–856).

²⁵⁴ LMAVB, Vilniaus kapitulos dokumentų fondas, 1744, f. 43–20600, k. 2.

²⁵⁵ *Ibidem*.

²⁵⁶ Zob. J. Giżycki, *O misjonarzach w Wilnie...*, s. 936.

²⁵⁷ S. Rosiak, *op. cit.*, s. 201.

w 1745 r., po uprzednim przebudowaniu pałacu i pozostałych budynków oraz dostosowaniu ich do nowego przeznaczenia. Choć formalnie stanowił własność Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, został oddany pod opiekę Siostrom Miłosierdzia, które przybyły do Wilna, aby podjąć działalność dobroczynną i opiekuńczą wśród najuboższych mieszkańców miasta. Pozostawione przez biskupa Bogusława Gosiewskiego środki stanowiły podstawę utrzymania szpitala przez blisko 50 lat jego działalności²⁵⁸.

W ostatnich dniach życia biskupa Bogusława oraz bezpośrednio po jego śmierci pomiędzy jego rodziną, kapitułą i Zgromadzeniem Misjonarzy doszło do poważnego, wręcz gorszącego konfliktu o spadek, spowodowanego próbą przejęcia majątku przez krewnych. Mianowicie „familia wiedząc o jego bogactwie, za życia jeszcze chciała zabrać jego kapitały i klejnoty”²⁵⁹, kapituła zaś zgłosiła swoje roszczenia, wskazując, że „[biskup] Gosiewski dłużnym był kościołowi w Oniksztach, w Oszmianie, i kaplicy ś[w]. Anny w katedrze, gdzie przez lat wiele będąc proboszczem, dochody pobierał a nic nie zrobił”²⁶⁰. Biskup wileński Michał Jan Zienkowicz, wyprzedzając działania spadkobierców biskupa Bogusława, poprosił Trybunał Wielkiego Księstwa Litewskiego o postawienie straży wojskowej przed jego pałacem. Z rozkazu Trybunału wystawiono więc wartę, a także „*pro securitate* sukcesorów wysłano deputatów, którzy wszystkie rzeczy wynosili w oczach umierającego i rejestrowali w drugim pokoju”²⁶¹. Nie jest do końca jasne, w czym interesie wykonywana była ta swoista inwentaryzacja: kapituły czy jednak rodziny umierającego. Z innych źródeł dowiadujemy się bowiem, że Trybunał rozkazał, aby „pieniądze i argenteria przez podwojewodzkiego smoleńskiego [Antoniego Aleksandra – J.P.G.] Gosiewskiego do kancelaryi Trybunalskiej przewiezione [zostały – J.P.G.]”²⁶². Z uwagi na pewne nieścisłości i sprzeczności w relacjach nie jest także pewne, jak dokładnie wyglądał dalszy przebieg tego sporu. Część majątku prawdopodobnie już przed śmiercią biskupa Gosiewskiego przewieziono do kancelarii Trybunału, natomiast gdy tylko umierający „zamknął oczy, natychmiast kuzyni i dalsi krewni, odbiwszy straż, wpadli do pałacu i wszystko wynieśli, prawie gołego trupa zostawiwszy”²⁶³. W tej sytuacji biskup Zienkowicz próbował uzyskać dalszą pomoc ze strony marszałka Trybunału, księcia Jerzego Radziwiłła. On sam skorzystał jednak z powstałego zamieszania, przejmując srebra stołowe, których „niewstydliwie przez lat kilka używał [...] pod cudzymi herbami”²⁶⁴. Kapituła pozwała więc „mniemanych sukcesorów: Antoniego Gosiewskiego,

²⁵⁸ Zob. *ibidem*, s. 202–205; A. Schletz, *op. cit.*, s. 103–104.

²⁵⁹ W. Przyłgowski, *op. cit.*, s. 165

²⁶⁰ *Ibidem*.

²⁶¹ *Z dawnych podróży...*, s. 102.

²⁶² *Summaryjny wypis...*, s. 130.

²⁶³ W. Przyłgowski, *op. cit.*, s. 165.

²⁶⁴ *Z dawnych podróży...*, s. 102.

star[ostę] polongowsk[iego] i jego doradcę i szwagra Marcjana Poźniaka, podstolica oszmiań[skiego] do sądu konsystorskiego²⁶⁵, a gdy się przed nim nie stawili, „ogłoszono na nich klątwę”²⁶⁶.

Konflikt o majątek pozostawiony przez biskupa Gosiewskiego powstał także pomiędzy jego krewnymi a wileńskimi misjonarzami. Znajdujące się u nich w depozycie klejnoty, które zostały zapisane na utrzymanie przyszłego szpitala „familia [...] gwałtem wydarła”²⁶⁷. Nie wiadomo niestety, jaki był faktyczny przebieg tego sporu. W niektórych relacjach pojawiają się wzmianki o rzekomym sfałszowaniu testamentu przez spadkobierców, a nawet o wtrąceniu Antoniego Aleksandra do więzienia²⁶⁸. Ostatecznie doszło jednak do porozumienia i misjonarze po długich procesach w 1754 r. odzyskali od spadkobierców zapisane na rzecz szpitala 100 tys. zł, dzięki czemu, zgodnie w wolą fundatora, mogli nabyć odpowiednie majątki ziemskie²⁶⁹. W wyniku tej niezwykle gorszącej sytuacji biskup smoleński Bogusław Korwin Gosiewski został pogrzebany na koszt wileńskiej kapituły katedralnej²⁷⁰.

Na zakończenie należy wspomnieć, że w latach 30. XX w. podejmowane były próby przywrócenia pamięci o biskupie Bogusławie Gosiewskim. Pierwszą podjął Euzebiusz Łopaciński, publikując 22 maja 1930 r. na łamach Kuriera Wileńskiego apel, w którym domagał się „zaniechania używania dziwacznej nazwy «szpital Sawicz» i przywrócenia dawnej: «szpital biskupa Gosiewskiego»”²⁷¹. Kontynuując tę inicjatywę, wygłosił referat poświęcony dziejom pałacu Gosiewskich oraz mieszczącego się w nim szpitala podczas posiedzenia sekcji historii sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, które miało miejsce 19 czerwca 1931 r.²⁷² Po jego wysłuchaniu „zebrani członkowie uchwalili sporządzić memoriał, gwoli zarządzenia zmiany oficjalnej rosyjskiego pochodzenia nazwy powyższego szpitala”²⁷³, a także postanowili wystosować „do władz rządowych, duchownych i świeckich podania o przywrócenie zakładowi historycznej nazwy: «Szpital im. Gosiewskich»”²⁷⁴. Następnie Stefan Rosiak, przedstawiając w 1933 r. dzieje litewskiej prowincji Sióstr Miłosierdzia, przypomniał, że nazwę Sawicz wprowadziły władze zaborcze po odebraniu szpitala Zgromadzeniu w ramach represji po powstaniu styczniowym. Zauważył także, że już „nic nie stoi na przeszkodzie,

²⁶⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, s. 323.

²⁶⁶ *Ibidem*.

²⁶⁷ W. Przywałowski, *op. cit.*, s. 165.

²⁶⁸ *Ibidem*.

²⁶⁹ Zob. S. Rosiak, *op. cit.*, s. 203.

²⁷⁰ W. Przywałowski, *op. cit.*, s. 165.

²⁷¹ E. Łopaciński, *O przywrócenie należnej nazwy*, „Kurier Wileński” 1930, nr 117, s. 3.

²⁷² *Idem*, *Pałac Gosiewskich – obecnie szpital „Sawicz” w Wilnie*, „Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historji Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 2, 1935, z. 4, s. 297–299.

²⁷³ M. Junosza, *Drugie posiedzenie sekcji historii sztuki T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Dziennik Wileński” 1931, nr 140, s. 4.

²⁷⁴ *Ibidem*.

aby sprawiedliwości dziejowej stało się zadość, chociaż moralnie, i aby czcząc imię fundatora, przywrócono pierwotną nazwę: «Szpital biskupa Gosiewskiego»²⁷⁵. Z kolei pięć lat później, podczas odbywającego się 30 czerwca 1938 r. posiedzenia Rady Miejskiej miasta Wilna, ławnik Wojciech Gołębiowski wystąpił „w intencji likwidacji gwałtu zaborczego oraz celem uczczenia zasług filantropa [biskupa Bogusława Korwina Gosiewskiego – J.P.G.]”²⁷⁶ i wniósł „o przygotowanie pamiątkowej tablicy i umieszczenie jej na froncie szpitala”²⁷⁷. Podkreślał, że upamiętnienie zasłużonych dla miasta osób należy postrzegać jako obowiązek ówczesnego pokolenia. Niestety starania te nie przyniosły wymiernych efektów i z oczywistych względów nie były już później podejmowane.

Biskup smoleński Bogusław Korwin Gosiewski bez wątpienia był postacią interesującą. Przez całe swoje życie kierował się niespełnionymi ambicjami, wynikającymi ze stosunkowo bliskiego pokrewieństwa z najbardziej znaną gałęzią rodu, wywodzącą się od wojewody smoleńskiego Aleksandra Gosiewskiego, zasłużonego dowódcy wojskowego i dyplomaty. Przekonanie o przynależności do jednej z najznamienitszych rodzin Wielkiego Księstwa Litewskiego było istotnym czynnikiem wpływającym na podejmowane przez niego decyzje, w tym także na dokonywane wybory polityczne. Mając świadomość, że wraz ze śmiercią jego stryjecznej siostry, Teresy z Gosiewskich, *primo voto* Słuszkowej, *secundo voto* Sapieżyny, córki Wincentego i Magdaleny z Konopackich, definitywnie wygasła wspomniana linia Gosiewskich, podejmował starania, aby właśnie jego osobę postrzegano jako spadkobiercę prestiżu rodowego. Dzięki temu, choć nie udało mu się wślawić szczególnymi osobistymi dokonaniem, to jednak już od połowy XVIII w. wymieniany jest w gronie bardziej znanych historiografii jego krewnych²⁷⁸.

Streszczenie

W artykule przedstawiono osobę biskupa smoleńskiego Bogusława Korwina Gosiewskiego (1669–1744). Wykazano, że nie był, jak podaje większość opracowań, synem Wincentego Gosiewskiego, hetmana polnego litewskiego oraz Magdaleny z Konopackich, lecz Macieja Gosiewskiego, generała artylerii litewskiej i Małgorzaty *de domo* Szwab. Urodził się na przełomie października i listopada 1669 r. w Łódziejach. Po przyjęciu w 1692 r. święceń kapłańskich otrzymał urząd proboszcza w parafiach w Oszmianie i Oniksztach. Przed 1700 r. został kantorem katedry wileńskiej, w 1709 r. kustoszem kapituły, a następnie w 1714 r. jej dziekanem. Od 1720 r. piastował urząd pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego. Kilkakrotnie był wybierany na posła na sejm. W 1722 r. został biskupem tytularnym akanteńskim i sufraganiem białoruskim, a następnie w 1725 r. biskupem smoleńskim. W 1729 r. miał nadzieję, że otrzyma diecezję wileńską, jednak nominacji nie uzyskał. W latach

²⁷⁵ S. Rosiak, *op. cit.*, s. 226.

²⁷⁶ *Z posiedzenia Rady Miejskiej*, „Głos Narodowy” 1938, nr 93, s. 5.

²⁷⁷ *Ibidem*.

²⁷⁸ Zob. B. Chmielowski, *Zbiór krótki herbów polskich oraz wstawionych cnotą i naukami Polaków*, Warszawa 1763, s. 71.

1729–1733 działał na rzecz zrywania sejmów we współpracy z dworem francuskim. Przed śmiercią ufundował w Wilnie szpital przy ul. Sawicz. Zmarł 23 czerwca 1744 r. i został pochowany w kościele Wniebowstąpienia Pańskiego w Wilnie.

Bishop Bogusław Korwin Gosiewski (1669–1744): An Outline of the Biography Summary

The article presents Bishop of Smolensk Bogusław Korwin Gosiewski (1669–1744). The author argues that, contrary to the prevailing number of studies, he was not the son of Field Hetman of Lithuania Wincenty Gosiewski and Magdalena née Konopacka, but of Maciej Gosiewski, a general of Lithuanian artillery, and Małgorzata née Szwab. Bogusław Korwin Gosiewski was born at the turn of November 1669 at Lazdijai (Polish: Łódzkie). In 1692, he was ordained priest and appointed the parish priest in Oshmyany (Oszmiana) and Anykščiai (Onykszty). Before 1700, he became a cantor of the Vilnius cathedral, in 1709, a custodian of the chapter, and in 1714, its dean. From 1720 on, he was the Great Scribe of Lithuania. He also was elected a deputy to the Sejm several times. In 1722, he became the titular bishop of Akanthos and suffragan of White Ruthenia, and in 1725, the bishop of the Smolensk diocese. In 1729, he expected to receive the Vilnius diocese, but he was not appointed to it. Furthermore, from 1729 to 1733, he cooperated with the French court to break the sessions of the Sejm. Before his death, he founded a hospital in Vilnius at Sawicz Street. He died on 23 June 1744 and was buried in the Church of the Ascension of Our Lord in Vilnius.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archivio Apostolico Vaticano (AAV), Archivum Consistorialis, Acta Camerarii, 27, k. 283–283v, 28, k. 146–146v, Arch. Consist., Epistolae Regie, vol. 1, k. 66–67v, Arch. Consist., Processus Consistoriales, 109, k. 1–10v, vol. 111, k. 627–635v, 132, k. 710; Secretaria Brevium, Reg. 2614, k. 8–10v.
- Archivum Romanum Societatis Jesu, lit. 62, k. 606–607.
- Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (AR), dz. V, sygn. 4562, 4568, 9646/II.
- Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego (ATJKr), rkps 1536, s. 265.
- Archiwum Zgromadzenia Księży Misjonarzy, sygn. IX/II/1 [IX.2.a], Catalogus sacerdotum et clericorum qui commorati sunt in Seminario Varsaviensi ad S[anctam] Crucem ab anno 1675 [1675–1860], k. 3v.
- Biblioteka Czartoryskich (BCz), Akta i materiały publiczne i prywatne z lat 1663–1792, 2581–IV, t. 1, s. 267–270.
- Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk (BK), rękopisy, sygn. 358, 404.
- Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (LMAVB), Vilniaus kapitulos dokumentų fondas, Bažnytinės valdos, f. 43–5489, f. 43–5490, Vilniaus kapitulos dokumentų fondas, 1744, f. 43–20600, 43–26617.
- Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA), f. 21, op. 1, nr 79, 85, 93, 95, 97, 98.
- Vilniaus universiteto biblioteka (VUB), Trakų pilies teismo 1660–1661 metų aktų knygos dalis, k. 578–583v; F5-F-32443.

Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей (GDGAM), КП 15112/5, КП 15112/44, КП 15113/5, КП 8794.

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (LNNB), Archiwalia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: f. 9, 2548.

Źródła drukowane

Chmielowski B., *Zbiór krótki herbów polskich oraz wstawionych cnotą i naukami Polaków*, Warszawa 1763.

Conclusiones ex universa Aristotelis philosophia sub auspiciis illustriss ac reverendiss domini d. Constantini Brzostowski, episcopi Vilmensis, per Boguslaum Corvinum Gosiewski, eiusdem philosophiae auditorem publico certamini expositae, anno Domini 1689 die 26. Martij, ad aedes Sanctae Crucis Congregationis Missionis, Varsaviae 1689.

Constitutiones Comitiorum Pacificationis Extraordinariorum per duas Hebdomadas Varsaviae habiturum et in diem vigesimum quintum mensis Junii Anno Domini [1736], Varsaviae 1736.

Decreta Sanctiones Et Universa Acta Synodi Dioecesanæ: ab [...] Constantino Casimiro Brzostowski [...] Episcopo Vilmensi Anno Salutis [1717] Sub diebus 3tia, 4ta, & 5ta Mensis Februarij [...] Celebratae, Vilnae 1717.

Gemma in rostris Gosieviani alitis avitum Corvinorum annulum coronans post saecularem annorum evolutionem ad fundatorium nomen illustrissimi excelentissimi domini Boguslai Corvini Gosiewski, episcopi Smolenscensis, reversa, olim illustrissimi excelentissimi domini Alexandri Corvini Gosiewski fundatoria manu gestata nunc perillustri tulliano-apollineae iuventuti Athenaei Gosieviano-Vitebscensis metam metagymnastico actu consignans, Vilnae 1737.

Konstytucje Seymu Pacificationis Dwuniedzielnego, Extraordynaryinego Warszawskiego Roku Pańskiego [1736], Warszawa 1736.

Morsztyn Z., *Sławna Victorya nad Turkami od Woysk Koronnych, Wielkiego Xięstwa Litewskiego, pod Chocimiem otrzymana w dzień Świętego Marcina 1673*, Słuck 1674.

Naramowski A., *Facies rerum Sarmaticarum in Facie Regni Poloniae, Magniq[ue] Ducatus Lituaniae gestarum Duobus Libris succinte Expressa*, t. 2, Vilnae 1726.

Niesiecki K., *Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytnemi Rycerstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego Kleynotami, Naywyższemi Honorami, Heroicznym Męstwem y odwagą, wytworną Nauką a naypierwey Cnotą, Pobożnością y Świątobliwością Ozdobiona*, t. 2, Lwów 1738.

Rzepnicki F., *Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res praecipuae illorum temporibus gestae ad annum 1760. Origo ecclesiarum cathedralium quatuor libris comprehensae opera*, t. 3, Poseniae 1763.

Summaryjny wypis z protokołów aktów Kapituły Kathedralney Wileńskiej od r. 1501 do r. 1783 października 22, przez i. w. Xawierego Bohusza, Prałata Kantora Kathedry Wileńskiej uczyniony, w: Opisanie rękopisnego oddzielenia Wilenskiej publicznej biblioteki, t. 1, Wileńna 1895.

Synodus Diocesana Vilmensis ab [...] Michaele Joanne Zienkovicz [...] Episcopo Vilmensi [...] Anno D[omi]ni [1744] Diebus 10, 11, 12 M[ensis] Febr[uarij] celebrata, Vilnae 1744.

Śmiarowski R., *Fontanna Mistyczna z Obrazu Najsł[odszej] Panny Maryey od Roku 1684 Cudownymi Łaskami w Kościele Wileńskim Łukiskim ss. Apostołów Filipa y Jakuba zakonu Kaznodziejskiego Prowincyi Litewskiej słynącego wytryskająca [...]*, Wilno 1737.

Węśławski S., *Victor et victus Vincentius Corvinus Gosiewski. Supremus M.D.L. Thesaurarius et Campi Marschalcus, Wielisiensis, Puniensis, Marcoviensis, Łódziewiensis Capitaneus: Oeconomiaru[m] Mohiloviensis, Graude[n]tensis et Olitensis Administrator representantus a Samuele Węśławski Joannis Casimiri poloniae et Sveciae regis notario M. D. L. et cubiculario, tribuno Upitensi 1664*, Vilnae 1691.

- Załuński A., *Epistolarum historico-familiarum*, t. 2, Brunsbergæ 1711.
 Żyżmiński Ł., *Incomprehensibile Et Ineffabile SS. Triadis Arcanum Theſibus Theologicis Adumbratum [...] Boguslao Corvino Gosiewski [...] Dedicatum*, Vilnæ 1700.

Edycje źródłowe

- Chrapowicki J.A., *Diariusz. Część pierwsza: lata 1656–1664*, oprac. T. Wasilewski, Warszawa 1978.
 Chrusciel K., *Mowy weselne z pamiętnika Michała Obuchowicza – edycja krytyczna*, „Meluzyna” 1, 2014, s. 81–92.
Dokumenty fundacyjne diecezji smoleńskiej, oprac. B. Kumor, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 17, 1968, s. 257–267.
 Drėma V., *Vilniaus namai archyvų fonduose*, t. 9, Vilnius 2005.
Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Ævi, t. 5: 1667–1730, Patavii 1952.
 Kojalłowicz W., *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach których familie stanu rycerskiego w prowincyach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają*, Kraków 1897.
 Kotłubaj E., *Wojna przeciwko Kozakom Zaporoskim w latach 1648 i 1649 przez Alberta Wijuk Kojalłowicza*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2020.
Korespondencja Józefa Andrzeja Załuskiego, 1724–1736, oprac. B. Kupść, K. Muszyńska, Wrocław 1967.
Litterae episcoporum historiam Ucrainæ illustrantes (1600–1900), t. 5: 1711–1740, Romae 1981.
 Medeksza S., *Księga pamiętnicza wydarzeń zaszłych na Litwie 1654–1668*, w: *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. 3, Kraków 1875.
Metryka brygidek lubelskich, red. J. Marczewski, Lublin 2011.
Metryka litewska: rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Województwo trockie 1690 r., oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2000.
Pamiętniki Filipa, Michała i Teodora Obuchowiczów (1630–1707), oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Warszawa 2003.
Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666–1721), oprac. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862.
 Pietruski O., *Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektorów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III. roku 1674, Augusta II. roku 1697, i Stanisława Augusta roku 1764, najjaśniejszych Królów Polskich, Wielkich Książąt Litewskich*, Lwów 1845.
 Sarnecki K., *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego: diariusz i relacje z lat 1691–1696*, Wrocław 1958.
Volumina legum, t. 3, Petersburg 1859; t. 6, Petersburg 1860.
Z dawnych podróży. Fragmenty diariusza i wybrane listy biskupa koadiutora wileńskiego Józefa Sapięhy (1708–1754), oprac. P.M. Wydziałkowska, Pelplin 2020.
Zbiór dyplomatów rządowych i aktów prywatnych posługujących do rozjaśnienia dziejów Litwy i złączonych z nią krajów (od 1387 do 1710 r.), t. 1, Wilno 1858, s. 119–124.
- Инвентарь Гомельскаго староства*, w: *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією*, t. 13: *Акты Главного литовского трибунала*, Вильна 1886, s. 343–377 / *Inventar' Gomeł'skago starostva*, w: *Akty izdavaemye Vilenskoïu arkheograficheskoiu kommissiëïu*, t. 13: *Akty Glavnogo litovskogo trybunala*, Vił'na 1886, s. 343–377.
- Франко І., *Щасливий чоловік. Образок із життя білоруського пана з XVII–XVIII в.*, w: *idem, Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах*, t. 54: *Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці*. 1896–1916, Київ 2010, s. 832–862 / *Franko I., Shchasliviy cholovik. Obrazok iz zhyttia bilorus'koho pana z XVII–XVIII v.*, w: *idem, Dodatkovyi tomy do zibrannia tvoriv u p'iatdesiaty tomakh*, t. 54: *Literaturoznavchi, fol'kloristychni, etnografichni ta publitsistychni pratsi*. 1896–1916, Kyiv 2010, s. 832–862.

Opracowania

- Barącz S., *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Lwów 1891.
- Bednarski S., *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*, Kraków 1933.
- Boniecki A., *Herbarz Polski*, cz. 1: *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 6, Warszawa 1903.
- Buliński M., *Historia Kościoła polskiego*, t. 3, Kraków 1874.
- Burba D., *Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir baismės Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje XVIII a.*, Kaunas 2010.
- Długosz T., *Biskupi polscy w XVII i XVIII w. Obsada. Dyspensy. Taksy*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 5, 1958, nr 4, s. 73–98.
- Długosz T., *Dzieje diecezji smoleńskiej*, Lwów 1937.
- Dunin-Borkowski J., Dunin-Wąsowicz M., *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, Lwów 1910 (Rocznik Towarzystwa Heraldycznego, t. 1).
- Dworzaczek W., *Przyjemski Aleksander*, w: PSB, t. 29, Wrocław 1986, s. 168.
- Dydała J., *Bydgoski epizod w życiu Stanisława Leszczyńskiego – wokół ucieczki króla do Gdańska we wrześniu 1733 roku*, „Zapiski Historyczne” 79, 2014, nr 2, s. 73–95.
- Dydała J., *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709)*, t. 1: *Wyprawy do Saksonii i Litwy w latach 1706–1708: listy królewskich sekretarzy Samuela Kazimierza Szybkowskiego i Józefa Michała Karpia oraz fragmenty z gazet pisanych i diariuszy*, Warszawa 2018.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, red. L. Grzebień, Kraków 1996.
- Fridrich A., *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. 4, Kraków 1911.
- Giżycki J., *Materyały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*, Kraków 1905.
- Giżycki J., *O misjonarzach w Wilnie*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 33, 1905, s. 743–755, 839–849, 935–946, 1029–1038, 1125–1132.
- Giżycki J., *Z przeszłości obydwóch Zgromadzeń w zaborze rosyjskim. XX. Misyjonarze w Wilnie*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 21, 1915, nr 1–2, s. 90–120.
- Herbst S., *Gosiewski Aleksander*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 339–340.
- Junosza M., *Drugie posiedzenie sekcji historii sztuki T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Dziennik Wileński” 1931, nr 140, s. 4.
- Kamuntavičienė V., *Anykščių Šv. Mato parapija XVII–XVIII a. pradžioje*, „Istorija” 117, 2020, nr 1, s. 4–23.
- Kantecki K., *Karol XII w Polsce i Turcy*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 5, 1877, s. 136–173, 228–250, 334–345, 456–468, 533–559.
- Kantecki K., *Po zgonie Augusta II*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 5, 1877, s. 673–688, 769–786, 865–887, 961–989, 1057–1083.
- Kantecki K., *Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, ojciec Stanisława Augusta*, t. 1, Poznań 1880.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Powiat oławski*, red. E. Kołaczekiewicz, Warszawa 2013.
- Konopczyński W., *Chronologia sejmów polskich 1493–1793*, Kraków 1948.
- Korotaj W., *Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej: bibliografia*, t. 2: *Programy drukiem wydane do r. 1765*, cz. 1: *Programy teatru jezuickiego*, Wrocław 1976.
- Korzon T., *Dola i niedola Jana Sobieskiego 1629–1674*, t. 1, Kraków 1898.
- Kosińska U., *Sejm 1719–1720 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003.
- Kossarzewski K., *Źródła do dziejów Sobieskich z Archiwum w Mińsku i zbiorów francuskich*, Warszawa 2012 (Ad Villam Novam. Materiały do Dziejów Rezydencji, t. 7).

- Krahel T., *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne” 5–6, 1987–1988, s. 7–72.
- Kriegseisen W., *Sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej do 1763 roku. Geneza i kryzys władzy ustawodawczej*, Warszawa 1995.
- Kruszewska S., *Sprawa śmierci Wincentego Korwin Gosiewskiego, podskarbiego wielkiego i hetmana polnego litewskiego*, w: *Księga pamiątkowa Koła Historyków Słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1923–1933*, t. 3, Wilno 1933, s. 80–94.
- Kumor B., *Przepisy prawne w sprawie chrztu dzieci w XVI–XVIII*, „Przeszłość Demograficzna Polski. Materiały i Studia” 9, 1976, s. 49–53.
- Kurczewski J., *Biskupstwo wileńskie. Od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912.
- Kurczewski J., *Historia koronacji cudownego obrazu Najśw. Panny Maryi Trockiej*, Warszawa 1906.
- Kurczewski J., *Kościół zamkowy czyli Katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, cz. 3: *Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*, Wilno 1916.
- Lechicka J., *Stronnictwa polityczne i opozycja litewska w latach 1725–1736*, w: *Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie*, Lwów 1935, s. 82–86.
- Łopaciński E., *O przywrócenie należnej nazwy*, „Kurier Wileński” 1930, nr 117, s. 3.
- Łopaciński E., *Pałac Gosiewskich – obecnie szpital „Sawicz” w Wilnie*, w: *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historji Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, t. 2, z. 4, Wilno 1935, s. 297–299.
- Macuk A., *Polityka rosyjska w Rzeczypospolitej w 1733 roku a kandydatura „Piasta”*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 29, 2014, nr 2, s. 41–110.
- Majewski A.A., *Zdobycie Pińska przez wojsko litewskie w listopadzie 1648 roku*, „Studia z Dziejów Wojskowości” 2, 2013, s. 33–40.
- Manys B., *Uroczystości rodzinne w Wilnie w czasach Augusta III (1733–1763)*, Poznań 2012.
- Meysztowicz A., *Karpiowie herbu własnego*, Wilno 1906.
- Mich S., *Przyczynki do biografii Wincentego Gosiewskiego*, „Meritum” 1, 2009, s. 7–19.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Orgelbrand S., *Gosiewski Bogusław*, w: *Encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 10, Warszawa 1862, s. 313–314.
- Orgelbrand S., *Gosiewski Wincenty*, w: *Encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 10, Warszawa 1862, s. 303–313.
- Orgelbrand S., *Lewenhaupt Adam Ludwik*, w: *Encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 7, Warszawa 1884, s. 152.
- Otwinowski F., *Pamiętniki do panowania Augusta II*, Poznań 1838.
- Ożarowski K., *Sapiehowie: materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 2, Petersburg 1891; t. 3, Petersburg 1894.
- Pawlikowska-Butterwick W., *Kariery episkopatu Wielkiego Księstwa Litewskiego w okresie od 1544 do 1632 roku w kontekście dochodów z biskupstw (na tle episkopatu koronnego)*, „Nasza Przeszłość” 136, 2021, s. 85–126.
- Pawlikowska-Butterwick W., *Znaczenie szlachectwa i wykształcenia przy obejmowaniu przez cudzoziemców wyższych godności kościelnych na Litwie w drugiej połowie XVI wieku*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 12, 2015, s. 19–30.
- Plečkaitis R., *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje: filosofija Lietuvos mokyklose XVI–XVIII amžiais*, Vilnius 1975.
- Prokop K., *Biskupi ordynariusze diecezji na ziemiach litewskich i białoruskich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (do czasów I wojny światowej)*, Warszawa–Drohiczyń 2015.
- Prokop K., *Nekropolie biskupie w nowożytnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Kraków–Warszawa 2020.

- Prokop K., *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy kościoła wileńskiego z drugiej oraz trzeciej tercji XVIII stulecia*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 5, 2006, s. 211–246.
- Prokop K., *Wiadomości do biografii biskupów oraz opatów i księży z ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów z osiemnastowiecznej prasy warszawskiej doby saskiej i stanisławowskiej (1729–1795)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 86, 2006, s. 287–329.
- Prokop K., *Wiadomości o polsko-litewsko-ruskiej hierarchii kościelnej. Z diariuszy Karola Stanisława i Michała Kazimierza Radziwiłłów oraz Józefa Juliana Sapielhy i Antoniego Sebastiana Dembowskiego*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 64, 2014, s. 7–46.
- Prokop K., *Wypisy źródłowe do biografii polskich biskupów i opatów z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz niewoli narodowej doby zaborów (XVI–XIX w.)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 98, 2012, s. 309–392.
- Prokop K., *Z dziejów seminariów warszawskich w dawnej diecezji poznańskiej. Biskupi oraz inni przedstawiciele znamienitych rodów doby staropolskiej w gronie wychowanków seminarium externum i seminarium internum Misjonarzy św. Wincentego à Paulo przy kościele Świętego Krzyża w Warszawie*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 11, 2016, s. 153–191.
- Przyałkowski W., *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 3, Sankt Petersburg 1860.
- Przyboś A., *Gosiewski Maciej*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 340–342.
- Przyboś A., *Gosiewski Wincenty*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 343–347.
- Rachuba A., *Poszedł żołnierz na wojnę... Rejestry ruchomości żołnierzy litewskich z XVII wieku*, w: *Świat pogranicza*, red. M. Nagielski, A. Rachuba, S. Górczyński, Warszawa 2003, s. 191–198.
- Rachuba A., *Sapieżyna Teresa*, w: PSB, t. 35, Wrocław 1994 s. 173–174.
- Rachuba A., *Szwab Kasper Aleksander*, w: PSB, t. 49, Warszawa–Kraków 2013–2014, s. 413–414.
- Rachuba A., *Wincenty Korwin Gosiewski herbu Korwin (zm. 1662)*, w: *Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. M. Nagielski, Warszawa 1995.
- Rachuba A., *Zabójstwo Wincentego Gosiewskiego i jego polityczne następstwa*, „Przegląd Historyczny” 31, 1980, nr 1, s. 705–725.
- Račiūnaitė T., *Lukiškių Dievo Motinos ikonos atodanga: restauravimas, ikonografija ir kilmės klausimas*, „Acta Academiae Artium Vilnensis” 69, 2013, s. 65–94.
- Račiūnaitė T., *Lukiškių Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios Dievo Motinos paveikslas ir jo stebukly knyga „Mistinis fontanas”. Stebuklo vieta ir laukas*, „Acta Academiae Artium Vilnensis” 25, 2002, s. 223–240.
- Rolewicz M., *Wiadomość o cudownych obrazach Pana Naszego Jezusa Chrystusa i Najświętszej Panny Maryi w mieście Wilnie i o koronacy obrazów uroczystym obrzędem w kościele bożym, Wilno 1863*.
- Rosiak S., *Prowincja litewska Sióstr Miłosierdzia: szkic z dziejów martyrologii Kościoła katolickiego pod zaborem rosyjskim*, Wilno 1933.
- Rostworowski E., *Gosiewski Bogusław Korwin*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1960, s. 340–342.
- Rostworowski E., *O polską koronę. Polityka Francji w latach 1725–1733*, Wrocław–Kraków 1958.
- Sarnowski R., *Parafia Teolin w Sopoćkiniach koło Grodna*, Warszawa 2011.
- Sawicki M., *Zabójstwo Wincentego Aleksandra Gosiewskiego w relacjach dyplomatów francuskich*, „Almanach Historyczny” 22, 2020, s. 69–91.
- Schletz A., *Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Karta z dziejów społecznych Kościoła*, „Nasza Przeszość. Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 12, 1960, s. 59–172.
- Simon L., *Dykcjonarz teatrów polskich czynnych od czasów najdawniejszych do roku 1863*, Warszawa 1935.
- Sliesoriūnas F., *The General Confederation of the Grand Duchy of Lithuania (1734–1736)*, „Lithuanian Historical Studies” 8, 2003, s. 61–94.
- Swawola dawnych panów wileńskich, „Kurier Wileński” 1925, nr 191–193, s. 2.
- Szpitala Sióstr miłosierdzia w Wilnie, „Dzieje Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej” 8, 1822, s. 729–735.

- Szulc W., *Spory Akademii Wileńskiej z pijarami o wyłączne prawo na szkoły 1723–1753*, „Ateneum Wileńskie” 14, 1939, nr 1, s. 70–144.
- Tauer A., *Gosiewski Bogusław*, w: *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. 13–14, red. Z. Chełmicki, Warszawa 1907, s. 261.
- Trimonienė R., *Gailestingųjų seserų kongregacija Vilniuje ir jos karitatyvinė veikla 1744–1808 metais*, „Inter-studia Humanitatis” 18, 2015, s. 58–79.
- Tyszkiewicz E., *Listy o Szwecyi*, t. 2, Wilno 1846.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 4, Warszawa 1907.
- Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1994.
- Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 2: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2009; t. 4: *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie, XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2003.
- Wasilewski T., *Medeksa Stefan Franciszek*, w: *PSB*, t. 20, Wrocław 1975, s. 368–370.
- Władziński J., *Grunwald a kościół Panny Maryi w Lublinie*, Lublin 1910.
- Wolff J., *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego: 1386–1795*, Kraków 1885.
- Wójcik W., *Heraldyka kościelna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 730–734.
- Wprowadzenie Śś. Stanisława Kostki i Alojzego Gonzagi, Wyznawców Towarzystwa Jezusowego, odprawione w Wilnie 1728 roku*, w: *Wizerunki i roztrząsania naukowe*, t. 2, Wilno 1843, s. 285–306.
- Z posiedzenia Rady Miejskiej „Głos Narodowy” 1938*, nr 93, s. 5.
- Zahorski W., *Pierwsze szpitale wileńskie (Kartka z historii Szpitalnictwa w Wilnie)*, „Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego” 1, 1925, s. 65–72.
- Załęski S., *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 3: *Kolegia i domy założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III i za rządów Władysława IV. 1608–1648*, Kraków 1905.
- Żychliński T., *Złota księga szlachty polskiej*, t. 4, Poznań 1882.
- Вашкевіч А., *Паміж Ласоснай і Чорнай Ганчай. Гісторыя праваслаўных прыходаў Сапоцкінскага краю*, Гродна 2014 / Vashkevich A., *Pamizh Lasosnaï i Chornaï Hanchaï. Historyiâ pravoslauŭnykh prykhodaŭ Sapotskinskaha kraïu*, Hrodna 2014.
- Галубовіч В., Вашкевіч А., *Інвентар мястэчка Сапоцкін 1704 года*, „Беларускі гістарычны зборнік” 37, 2012, s. 242–260 / Halubovich V., Vashkevich A., *Inventar miastéčhka Sapotskin 1704 hoda*, „Belaruski historychny zbornik” 37, 2012, s. 242–260.
- Каладзінскі М., *Гісторыя беларускага тэатра*, т. 1: *Беларускі тэатр ад вытокаў да кастрычніка 1917 г.*, Мінск 1983 / Kaladzinski M., *Historyiâ belaruskaha tэатра*, т. 1: *Belaruski tэатр ad vytokaï da kastrychnika 1917 h.*, Minsk 1983.
- Мальдзіс А., *На скрыжаванні славянскіх традыцый: літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII–XVIII ст.)*, Мінск 1980 / Małdżis A., *Na skrzyżhавannі slavianskikh tradytsyi: litaratura Belarusi perakhodnaha peryiadu (druha palavina XVII–XVIII st.)*, Minsk 1980.
- Шаланда А., *Радавод і герб зямлян Гарадзенскага павету Пуціўлянінаў Свяцікх у другой палове XVI–XVIII ст.*, „Герольд Litherland” 1, 2001, s. 7–27 / Shalanda A., *Radavod i herb ziātian Haradzenskaha pavetu Putsiŭlianinaŭ Svĭatskikh u drugoï palove XVI–XVII st.*, „Herol’d Litherland” 1, 2001, s. 7–27.

Jan Paweł Gosiewski – badacz niezależny, mgr gospodarki przestrzennej, pracownik samorządowy. Zainteresowania naukowe: genealogia, głównie rodzin szlacheckich związanych z Wielkim Księstwem Litewskim, a także heraldyka oraz historia regionalna i lokalna terenów dawnej Rzeczypospolitej. E-mail: pracownia@gosiewski.eu